

T U B B E R G E N

Sociaal-economische schets van het
ruilverkavelingsgebied in Twente

VERSLAGEN
No. 168

Juli 1966

INHOUDSOPGAVE

Blz.

LIJST VAN BIJLAGEN

WOORD VOORAF		5
INLEIDING		7
HOOFDSTUK I	ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	8
§	1. Bevolking	8
§	2. Beroepsbevolking	10
§	3. Werkgelegenheid en forensisme	11
HOOFDSTUK II	ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR	13
§	1. Hoofd- en nevenberoepen van de geregistreerden	13
§	2. Bedrijfsgroottestructuur	14
	A. Ontwikkeling in de periode 1910-1965	14
	B. Verschillen in aantal geregistreerden 1960-1965	15
	C. De bedrijfsgroottestructuur in 1965	17
§	3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden	18
§	4. Verkaveling, ontsluiting en waterbeheersing	20
§	5. Eigendom en pacht	21
§	6. Bedrijfsgebouwen en nutsvoorzieningen	22
HOOFDSTUK III	DE LANDBOUWBEDRIJVEN	23
§	1. Grondgebruik en bedrijfstype	23
	A. Grondgebruik	23
	B. Bedrijfstype	24
§	2. Veehouderij	26
	A. Het grasland en de rundveehouderij	26
	B. Varkens en kippen	27
§	3. Arbeidsbezetting	28
§	4. Bedrijfsuitkomsten	30
HOOFDSTUK IV	ENKELE AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN	31
§	1. De bedrijfshoofden	31
§	2. Bedrijfsopvolging	32
§	3. Raming van het aantal O.- en S.-kandidaten	34
SAMENVATTING		36

LIJST VAN BIJLAGEN

	Blz.
1. Bevolking sinds 1910	39
2. Geboorten- en vestigingsoverschotten	40
3. Mannelijke beroepsbevolking	41
4. Mannelijke beroepsbevolking naar bedrijfstak	42
5. Woonforenzen	43
6. Woonforenzen naar reistijd en vervoermiddel	44
7. Werkforenzen	45
8. Geregistreerde telplichtigen	46
9. Geregistreerden naar deelgebied	47
10. Nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C-geregistreerden	48
11. Geregistreerden in groep D	49
12. Speciale bedrijven	50
13. De grondgebruikers $\geq$ 1 ha en de cultuurgrond (1910-1965)	51
14. Wijzigingen in het aantal geregistreerden (1960-1965)	52
15. Verdwenen geregistreerden (1960-1965)	53
16. Nieuw geregistreerden (1960-1965)	54
17. Overgedragen bedrijven in de periode 1960-1965	55
18. Omvang van het grondverkeer (1964-1965)	56
19. Verkaveling 1959	57
20. Verkaveling 1962	58
21. Eigendom en pacht	59
22. Gepachte grond	60
23. Bedrijfsgebouwen	61
24. Veestalling en bedrijfsvoering	62
25. Varkensschuren en kippenhokken	63
26. Utiliteitsvoorzieningen	64
27. Ontwikkeling van het grondgebruik	65
28. Grondgebruik	66
29. Ontmenging	67
30. Bouwlandgebruik	68
31. Omvang van de varkenshouderij	69
32. Grasland	70
33. Rundveehouderij	71
34. Melkkoeien	72
35. Melkproduktie	73
36. Mestvarkens	74
37. Fokzeugen	75
38. Leghennen	76
39. Arbeidskrachten 1960 en 1965	77
40. Arbeidskrachten 1965	78
41. Werkpaarden	79
42. Bedrijfsuitkomsten	80
43. Leeftijd van de bedrijfshoofden	81
44. Landbouwonderwijs	82
45. Raming van het aantal kandidaten voor bedrijfsbeëindiging via het O.- en S.-fonds	83

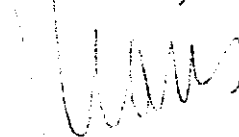
WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in mei 1965 het Landbouw-Economisch Instituut een sociaal-economische schets te maken van het ruilverkavelingsgebied "Tubbergen". Deze schets is een uitwerking van en een toelichting op de bestaande statistische documentatie over het betrokken gebied. Van de in deze schets vermelde gegevens maakt de Cultuurtechnische Dienst gebruik bij de voorbereidingswerkzaamheden voor de ruilverkaveling en de samenstelling van het rapport ex art. 34 van de ruilverkavelingswet.

Het ruilverkavelingsgebied "Tubbergen" is ongeveer 10.000 ha groot en omvat het grootste deel van de gemeente Tubbergen alsmede zeer kleine delen van de gemeenten Vriezenveen en Weerselo.

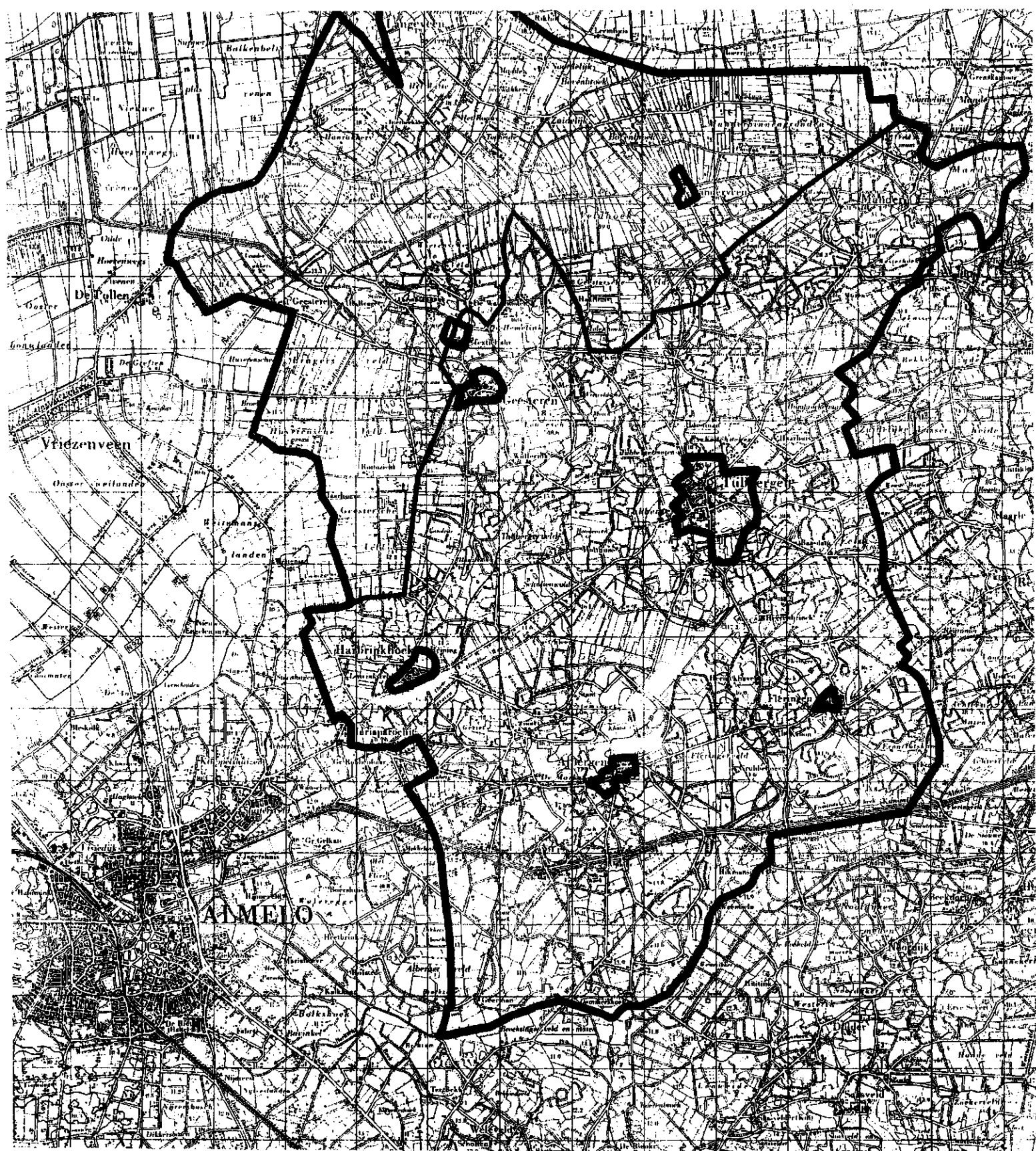
Dit verslag is opgesteld door de afdeling Streekonderzoek.

DE DIRECTEUR,

(Dr. A. Maris)

's-Gravenhage, juli 1966

INHOUDSOPGAVE

Blz.

LIJST VAN BIJLAGEN

WOORD VOORAF		5
INLEIDING		7
HOOFDSTUK I	ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	8
§	1. Bevolking	8
§	2. Beroepsbevolking	10
§	3. Werkgelegenheid en forensisme	11
HOOFDSTUK II	ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR	13
§	1. Hoofd- en nevenberoepen van de geregistreerden	13
§	2. Bedrijfsgruottestructuur	14
	A. Ontwikkeling in de periode 1910-1965	14
	B. Verschillen in aantal geregistreerden 1960-1965	15
	C. De bedrijfsgruottestructuur in 1965	17
§	3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden	18
§	4. Verkaveling, ontsluiting en waterbeheersing	20
§	5. Eigendom en pacht	21
§	6. Bedrijfsgebouwen en nutsvoorzieningen	22
HOOFDSTUK III	DE LANDBOUWBEDRIJVEN	23
§	1. Grondgebruik en bedrijfstype	23
	A. Grondgebruik	23
	B. Bedrijfstype	24
§	2. Veehouderij	26
	A. Het grasland en de rundveehouderij	26
	B. Varkens en kippen	27
§	3. Arbeidsbezetting	28
§	4. Bedrijfsuitkomsten	30
HOOFDSTUK IV	ENKELE AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN	31
§	1. De bedrijfshoofden	31
§	2. Bedrijfsopvolging	32
§	3. Raming van het aantal O.- en S.-kandidaten	34
SAMENVATTING		36

LIJST VAN BIJLAGEN

	Blz.
1. Bevolking sinds 1910	39
2. Geboorten- en vestigingsoverschotten	40
3. Mannelijke beroepsbevolking	41
4. Mannelijke beroepsbevolking naar bedrijfstak	42
5. Woonforenzen	43
6. Woonforenzen naar reistijd en vervoermiddel	44
7. Werkforenzen	45
8. Geregistreerde telplichtigen	46
9. Geregistreerden naar deelgebied	47
10. Nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C-geregistreerden	48
11. Geregistreerden in groep D	49
12. Speciale bedrijven	50
13. De grondgebruikers ≥ 1 ha en de cultuurgrond (1910-1965)	51
14. Wijzigingen in het aantal geregistreerden (1960-1965)	52
15. Verdwenen geregistreerden (1960-1965)	53
16. Nieuw geregistreerden (1960-1965)	54
17. Overgedragen bedrijven in de periode 1960-1965	55
18. Omvang van het grondverkeer (1964-1965)	56
19. Verkaveling 1959	57
20. Verkaveling 1962	58
21. Eigendom en pacht	59
22. Gepachte grond	60
23. Bedrijfsgebouwen	61
24. Veestalling en bedrijfsvoering	62
25. Varkensschuren en kippenhokken	63
26. Utiliteitsvoorzieningen	64
27. Ontwikkeling van het grondgebruik	65
28. Grondgebruik	66
29. Ontmenging	67
30. Bouwlandgebruik	68
31. Omvang van de varkenshouderij	69
32. Grasland	70
33. Rundveehouderij	71
34. Melkkoeien	72
35. Melkproduktie	73
36. Mestvarkens	74
37. Fokzeugen	75
38. Leghennen	76
39. Arbeidskrachten 1960 en 1965	77
40. Arbeidskrachten 1965	78
41. Werkpaarden	79
42. Bedrijfsuitkomsten	80
43. Leeftijd van de bedrijfshoofden	81
44. Landbouwonderwijs	82
45. Raming van het aantal kandidaten voor bedrijfsbeëindiging via het O.- en S.-fonds	83

INLEIDING

Het ruilverkavelingsgebied "Tubbergen" is gelegen in Twente in het noordoosten van Overijssel en omvat het grootste deel van het grondgebied van de gelijknamige gemeente. Ook zijn nog enkele hectaren van de gemeenten Vriezenveen en Weerselo bij deze ruilverkaveling betrokken. Het zou te ver voeren de gebiedsbegrenzing tot in details weer te geven, men raadplege hiervoor de bijgevoegde kaart 1) met aanduiding van het gebied en de deelgebieden. In grote lijnen komt de begrenzing op het volgende neer. De noordgrens bestaat vrijwel geheel uit de rijksgrens, terwijl de zuidgrens een meer natuurlijke afbakening is die gevormd wordt door de Loolee, de Fleringer-molenbeek en het kanaal van Almelo naar Nordhorn. In het westen grenst het gebied aan de Weitemanslanden, terwijl een strook in het zuidwesten van de gemeente net buiten de ruilverkaveling valt. De grens van het blok valt hier samen met die van de ruilverkaveling "Vriezenveen". In het oosten vallen de Noordelijke Manderheide, de buurtschappen Vasse en Hezinge en de Vasserheide buiten het blok evenals het deel van de gemeente dat bij de ruilverkaveling "Agelo-Reutum" betrokken is.

De reeds uitgevoerde ruilverkaveling "Alberger Es" is eveneens in het blok opgenomen. Buiten de ruilverkaveling blijven verder de als enclave in het blok liggende dorpskernen en buurtschappen. De daarin wonende geregistreerden zijn echter wel in het onderzoek betrokken, daar de meesten grondgebruik in het ruilverkavelingsgebied hebben.

Het ruilverkavelingsgebied maakt deel uit van het fraaie Twentse landschap. Het gebied bestaat uit cultuurgronden afgewisseld met kleine en grotere complexen bos en heide, door houtwallen omzoomde graslanden en hoog gelegen bouwlanden op de essen. De bodem bestaat grotendeels uit zandgrond, terwijl in Manderveen en Langeveen veengronden wordt aangetroffen. Volgens de indeling van landbouwgebieden in Nederland behoort Tubbergen tot het landbouwgebied Salland en Twente.

Als grondslag voor de beschrijving van deze sociaal-economische schets heeft in hoofdzaak bestaand statistisch materiaal gediend. Dit bestond uit:

- a. individuele gegevens van alle in het blok wonende geregistreerden voor zover zij telplichtig zijn (Landbouwtellingformulieren 1960 en 1965);
- b. per gemeente beschikbare cijfers van algemene aard (Algemene volkstelling 1960, Volks- en beroepstelling 1947, Woningtelling 1956 en andere landbouwtellingen).

Verder is kennisgenomen en waar nodig dankbaar gebruik gemaakt van op het gebied betrekking hebbende literatuur. 2) Tenslotte zijn de gegevens van het gebied vergeleken met die van de aangrenzende ruilverkaveling "Agelo-Reutum". 3)

- 1) Opgenomen met toestemming van de Typografische Dienst. Reproductie van het kaartfragment is verboden.
- 2) "Sociaal-economisch rapport van de gemeente Tubbergen", E.T.I.O., 1949.
"Appendix bij het sociaal-economisch rapport van de gemeente Tubbergen", E.T.I.O.
"De ontwikkeling van de werkgelegenheid van de landbouw in Twente", deelrapport VIII van het Sociaal-Economisch Structuuronderzoek Twente, E.T.I.O., 1961.
- 3) "Reutum-Ageleresch", L.E.I.-verslagen No. 2, 1962.

HOOFDSTUK I

ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

De sociaal-economische situatie na de Tweede Wereldoorlog wordt in het algemeen en ook in de gemeente Tubbergen gekenmerkt door een snel groeiende bevolking. Een van de belangrijkste vraagstukken is daarbij het scheppen van werkgelegenheid voor de toegenomen en toenemende beroepsbevolking. Hierbij komt dat door de afnemende werkgelegenheid in de landbouw de behoefte aan niet-agrarische werkgelegenheid nog wordt vergroot. De oplossing hiervoor is voornamelijk versnelling van de industrialisatie. In plaatsen met weinig of geen industriële werkgelegenheid ontstaat hierdoor of versterkte migratie, of uitbreiding van het forensisme, of beide. Dit laatste geldt met name voor de gemeente Tubbergen, waar maar zeer weinig niet-agrarische werkgelegenheid is. Hoe deze situatie in het kader van het streekplan Twente, waarin Tubbergen als secundaire ontwikkelingskern is gedacht, zich zal ontwikkelen is nog niet te overzien.

De sociaal-economische aspecten van het ruilverkavelingsgebied kunnen alleen worden gezien aan de hand van de cijfers van de gehele gemeente. Zoals reeds is opgemerkt strekt de gemeente Tubbergen zich ook buiten het ruilverkavelingsgebied uit. Aangezien echter het grootste deel en de meeste inwoners tot het gebied behoren kan een vrij juist beeld van het blok worden gegeven.

De meeste gegevens in dit hoofdstuk zijn afkomstig van de Algemene volkstelling 1960. Toentertijd werd de gemeente Tubbergen gerekend tot de plattelandsgemeenten 1) en vond 30-40% van de mannelijke beroepsbevolking een bestaan in de landbouw.

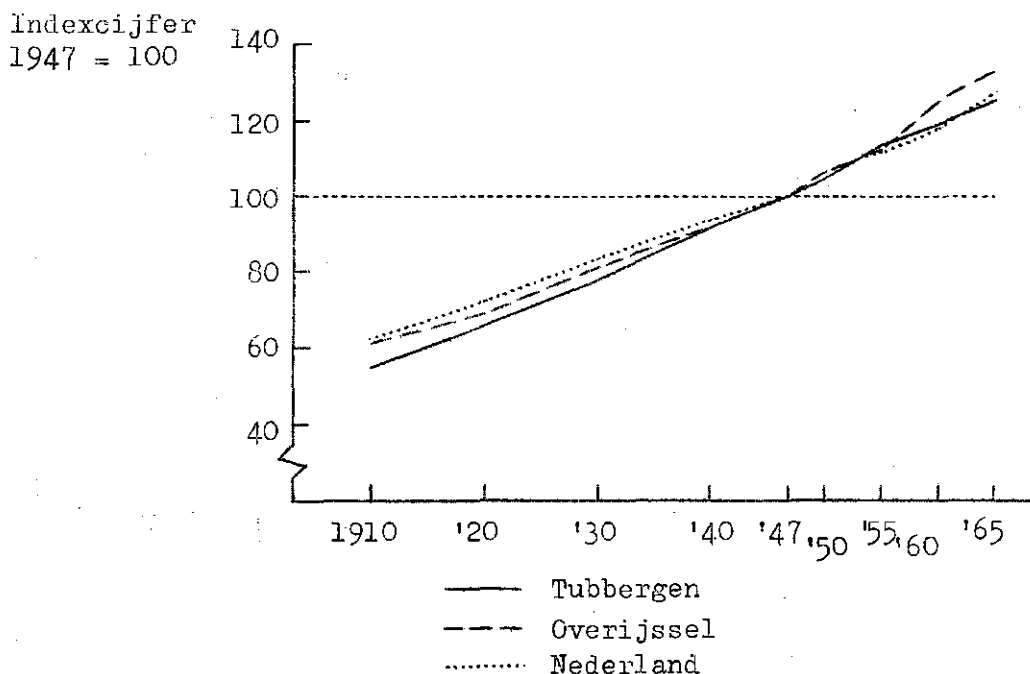
§ 1. B e v o l k i n g (b i j l a g e n 1 e n 2)

Het aantal inwoners van de gemeente Tubbergen is in de naoorlogse jaren met ruim een kwart (26%) toegenomen tot 15.394 op 1 januari 1965. In de periode na 1947 was het groeitempo van de gemeente hiermee gelijk aan het landelijke gemiddelde, doch bleef achter bij dat van Overijssel, waar na 1955 het inwonertal sterker is gaan toenemen.

De toeneming van het aantal inwoners komt voor rekening van het regelmatig hoge geboortenoverschot (geboorten minus sterfte). Hiertegenover was er steeds een vertrekoverschot (vestigingen minus vertrek), hetwelk van 1947 tot 1960 steeds toenam, doch daarna, met name in 1963, enigszins is verminderd.

1) C.B.S.: "Typologie van de Nederlandse gemeenten naar urbanisatiegraad 31 mei 1960".

ONTWIKKELING VAN HET AANTAL INWONERS

Tubbergen

Ruimtelijk gezien bestaat de gemeente Tubbergen eigenlijk alleen uit "platteland". De in de gemeente liggende dorpen Tubbergen, Albergen en Geesteren zijn klein van omvang. Zij kunnen slechts in beperkte mate worden aangemerkt als centra van de gemeente. Dit betekent natuurlijk niet dat zij geen functie zouden hebben voor het gemeentelijke gebied, zij hebben echter geen typische woonfunctie. Dit blijkt duidelijk uit de verdeling van de bevolking over het grondgebied van de gemeente Tubbergen. Dat wordt nog eens geaccepteerd door de spreiding van de bevolkingsaanwas over de gemeente (tabel 1).

In tegenstelling tot het in Nederland gangbare beeld, is het grootste deel der bevolkingsaanwas uit de jaren 1947-1960 terechtgekomen in de verspreide bebouwing. Hierbij heeft overigens wel een zekere samenklontering plaatsgehad in buurschappen(jes). Een soortgelijke tendentie valt af te lezen uit de indexcijfers voor de dorpen: deze groeien wat sneller dan de gemeente in haar geheel. Tot dusver is deze groei echter, kwantitatief gezien, van aanmerkelijk minder betekenis dan de groei buiten de dorpen.

Tabel 1

BEVOLKING NAAR WIJKEN

	Aantal inwoners		Index (1947=100)
	1947	1960	
Gemeente Tubbergen totaal	12209	14589	119
Wijken: Tubbergen	1083	1336	123
Albergen	401	626	156
Geesteren	408	554	136
Verspreide huizen	9725	11221	115

Bron: C.B.S., volks- en beroepstellingen.

§ 2. B e r o e p s b e v o l k i n g (b i j l a g e n 3 e n 4)

De Algemene volkstelling 1960 geeft het meest recente overzicht van de samenstelling van de beroepsbevolking. Een vergelijking met de Volks- en beroepstelling 1947 verschaft een indruk van de veranderingen welke zich in deze periode hebben voorgedaan.

In de periode 1947-1960 is het aantal inwoners van de gemeente Tubbergen met 19% toegenomen, het aantal mannelijke beroepspersonen vermeerderde met 11%. Gezien het aanzienlijke vertrekoverschot in deze jaren en enkele hieronder genoemde factoren is de geringere toename van de mannelijke beroepsbevolking alleszins te verklaren.

De leeftijdsopbouw van de gehele bevolking is desondanks van 1947 tot 1960 vrijwel gelijkgebleven. Het vrij hoge percentage jongeren (45% jonger dan 20 jaar) maakt, voor wat de toekomst aangaat, de ontwikkeling van de woon- en werkgelegenheid van veel belang. De leeftijdsopbouw van de mannelijke beroepsbevolking is enigszins veranderd. Door later gaan werken in

Tabel 2

LEEFTIJDOPBOUW TUBBERGEN

		Aantal personen	Percentage in de leeftijdsklasse van _____ jaren					
			< 20	20-24	25-39	40-49	50-64	≥ 65
Gehele bevolking	1947	12209	46	9	19	10	10	6
	1960	14589	45	8	20	10	11	6
<hr/>								
Mannelijke beroepsbe- volking	1947	3899	16	15	31	14	17	7
	1960	4314	12	15	34	17	17	5

Bron: C.B.S.

verband met het meer volgen van dagonderwijs is het aandeel van de 15-19-jarigen verminderd. Ook daalde het aantal oudere beroepspersonen (≥ 65 jaar) onder meer als gevolg van de invoering van de Algemene Ouderdomswet. Hiertegenover is de relatieve betekenis van de 25-49-jarigen toegenomen.

De beroepenstructuur van de mannelijke beroepsbevolking heeft zich van 1947 tot 1960 ingrijpend gewijzigd. Het aandeel van de landbouw is sterk teruggelopen, terwijl vooral de nijverheidssector in belangrijkheid toenam. Ondanks deze opmerkelijke veranderingen werkte in 1960 in Tubbergen nog 36% van de mannelijke beroepsbevolking in de landbouw.

Tabel 3

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING TUBBERGEN

	Totaal- aantal	Percentage werkzaam in			
		de land- bouw 1)	de nijver- heid	handel en verkeer	overige be- drijfstakken
1947	3899	58	29	7	6)
1960	4314	36	46	10	8 ²⁾

1) Inclusief bosbouw en ontginning.

2) Inclusief personen in militaire dienst (2%).

Bron: C.B.S., volks- en beroepstellingen.

Het aantal in de landbouw (exclusief bosbouw en ontginning) werkende mannen verminderde in Tubbergen van 1947 tot 1960 met 29%. Dit komt voornamelijk voor rekening van het aantal meewerkende zoons dat bijna gehalveerd is en het aantal vreemde arbeidskrachten dat met bijna twee derde is verminderd. De groep landarbeiders bestond in 1947 waarschijnlijk voor een belangrijk deel uit zogenaamde "gelegenheidsarbeiders", personen die door de crisis- en oorlogsjaren in de landbouw terecht zijn gekomen.

Tabel 4

MANNELIJKE AGRARISCHE BEROEPSBEVOLKING TUBBERGEN			
	Aantal personen 1)		Index (1947=100)
	1947	1960	
Zelfstandigen	1150	1039	90
Meewerkende zoons	698	388	56
Arbeiders	339	130	38
Totaal	2187	1557	71

1) Exclusief tijdelijk-niet-werkenden.
Bron: C.B.S., volks- en beroepstellingen.

Het aantal zelfstandigen (=bedrijven) is eveneens verminderd. Hierop zal thans echter niet nader worden ingegaan aangezien deze materie in het volgende hoofdstuk uitvoerig ter sprake komt.

§ 3. Werkgelegenheid en forensisme (bijlagen 3 en 5 t/m 7)

Door de uitbreiding van de beroepsbevolking enerzijds en de vermindering van de agrariërs anderzijds is het aantal niet-agrarische mannelijke beroeps-personen aanzienlijk vergroot. De niet-agrarische werkgelegenheid in Tubbergen is echter maar zeer weinig toegenomen, wat in een tijd van volledige werkgelegenheid een aanzienlijke toeneming van het forensisme tot gevolg had.

Tabel 5

BEROEPSBEVOLKING EN FORENSISME TUBBERGEN		
	Aantal mannen	
	1947	1960
Totale mannelijke beroepsbevolking ¹⁾	3766	4312
Inkomende forenzen	+ 224	89 ²⁾
	3990	4401
Uitgaande forenzen	- 620	1511
	3370	2890
Agrariërs (incl. bosbouw en ontginning)	- 2237	1560
Niet-agrarische werkgelegenheid	1133	1330

1) Exclusief tijdelijk niet werkend en militaire dienst.
2) Exclusief niet-dagelijks-heen-en-weer-reizenden.
Bron: C.B.S., volks- en beroepstellingen.

Het aantal buiten de gemeente werkende mannen is van 1947-1966 met bijna 150% toegenomen en omvatte in 1960 ruim een derde van het aantal mannelijke beroepspersonen. Hiertegenover stond maar een zeer beperkt aantal inkomende forenzen.

Tabel 6

FORENSISME TUBBERGEN

		Aantal mannen	
		1947	1960
Uitgaande forenzen (woonforenzen)	dagelijks	587	1232
	overigen	33	279
	totaal	620	1511
Inkomende forenzen (werkforenzen)	dagelijks	211	89
	overigen	13	.
	totaal	224	.

Bron: C.B.S., volks- en beroepstellingen.

Vier vijfde van de elders werkende mannen zijn dagforenzen. Hiervan is bijna twee derde (63%) werkzaam in de industrie en een vijfde (20%) in de bouwnijverheid. De gemeente Tubbergen is in deze zeer sterk georiënteerd op Almelo, waar in 1960 bijna driekwart van de dagforenzen werkzaam was. Verder kan ook Hengelo genoemd worden, waar 9% van de pendelaars werkte. De weinige inkomende forenzen zijn bijna allen afkomstig uit aangrenzende gemeenten.

HOOFDSTUK II

ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR

§ 1. Hoofd- en nevenberoepen van de geregistreerden (bijlagen 8 t/m 12)

Als basis voor het statistisch materiaal zijn gebruikt de landbouwtellingformulieren van mei 1965 van alle in het ruilverkavelingsgebied wonende telplichtige geregistreerden. 1) Niet al deze geregistreerden kunnen echter als boer of tuinder worden beschouwd. Een aantal van hen oefent de landbouw uit als nevenberoep, als bijverdienste of als vrijetijdsbesteding. Zoals gebruikelijk zijn de geregistreerden op grond van informatie van plaatselijk goed bekende personen ingedeeld in beroepsgroepen, waarbij de arbeidstijd die het bedrijfshoofd aan het eigen bedrijf besteedt, doorslaggevend is. Deze beroepsgroepen zijn:

- A. landbouwers zonder nevenberoep;
- B. landbouwers met een nevenberoep dat minder dan de helft van de arbeidstijd vereist;
- C. niet-agrariërs en landarbeiders met grondgebruik of veehouderij. In deze groep wordt minder dan de helft van de tijd aan het eigen agrarische bedrijf besteed;
- D. rustende agrariërs, niet-agrariërs en personen zonder beroep die nog grondgebruik of vee aanhouden;
- S. speciale dan wel afwijkende bedrijven. Een restgroep waarvan of de bedrijfsvoering sterk afwijkt, of welke om andere redenen niet in de vorige groepen konden worden ondergebracht.

In tabel 7 wordt een overzicht gegeven van de verdeling van de 1218 geregistreerden over de beroepsgroepen en grootteklassen.

Tabel 7

GEREGISTREERDEN IN 1965

	Aantal geregistreerden					
	totaal	in de beroepsgroepen				
		A	B	C	D	S
Zonder cultuurgrond	15	-	-	13	-	2
< 1 ha	115	-	-	93	21	1
1 - 5 ha	386	43	16	229	90	8
5 - 7 ha	176	116	19	37	3	1
7 - 10 ha	255	212	26	16	1	-
10 - 15 ha	168	155	2	9	-	2
15 - 20 ha	60	57	2	1	-	-
≥ 20 ha	43	38	3	1	-	1
Alle geregistreerden	1218	621	68	399	115	15
Noord	418	236	24	121	35	2
Zuid	800	385	44	278	80	13

Bron: landbouwtellingformulieren 1965.

- 1) Telplichtig zijn geregistreerden die in de agrarische sector geheel of gedeeltelijk een bestaan vinden en tevens
  - ten minste 1 ha cultuurgrond in gebruik hebben;
  - dan wel een tuinbouwbedrijf uitoefenen, ongeacht de grootte;
  - dan wel ten minste 1 rund, 1 fokvarken, 3 mestvarkens, 3 schapen of ten minste 51 hoenders of eenden houden.

Van deze 1218 geregistreerden heeft slechts 1% geen en 9% minder dan 1 ha cultuurgrond in gebruik. Het aantal C-+ D-geregistreerden (42%) is opmerkelijk groot en er zijn weinig speciale bedrijven (1%). Het grondgebruik van de C- en D-geregistreerden blijft doorgaans beperkt tot een paar ha, 13% heeft echter 5 ha of meer cultuurgrond. Tussen de deelgebieden onderling bestaan aanzienlijke verschillen. In het noordelijke deel van het blok wonen relatief meer agrariërs dan in het zuidelijke deel, waar bijna de helft van de geregistreerden tot de C- en D-groep behoort (46%). Verder zijn in het noordelijke deel veel meer kleine bedrijven. Ruim driekwart (78%) van de A+B-bedrijven heeft daar minder dan 10 ha grond, tegenover ruim de helft (53%) in het zuiden. In de enclaves wonen 48 geregistreerden, waarvan 17 A-+B-bedrijven. Zoals eerder opgemerkt zijn deze personen eveneens in het onderzoek betrokken.

Tien procent van de boeren heeft een nevenberoep en is daarom ingedeeld in groep B. Deze nevenberoepen zijn meestal nauw verwant aan de landbouw, terwijl daarnaast het eigen bedrijf de meeste arbeidstijd vereist. Daarom zijn in het vervolg van dit verslag de A- en B-grondgebruikers bij elkaar gevoegd en worden zij met de term landbouwers aangeduid. Het aantal boeren met een nevenberoep is sinds 1960 met een kwart verminderd, de C-geregistreerden namen iets in aantal toe. Het merendeel van de C-geregistreerden werkt in loondienst buiten de landbouw, voornamelijk als fabrieksarbeider, bouwvakarbeider of grondwerker. Noemenswaardige veranderingen in de beroepen van de C-geregistreerden zijn de laatste vijf jaar niet opgetreden.

De D-geregistreerden, welk aantal gelijk is gebleven zijn rustende boeren (43%) en verder meest personen welke voorheen grondwerker, fabrieks- of bouwvakarbeider waren. Het kleine aantal van maar 15 speciale (of S-) bedrijven, dat met vier is uitgebreid, omvat een paar veredelingsbedrijven en enkele andere van het normale patroon afwijkende bedrijven.

§ 2. Bedrijfs grootte structuur

In deze paragraaf zal eerst een overzicht worden gegeven van de ontwikkeling van de groottestructuur in de gehele gemeente over de periode 1910-1965. Daarna zal worden ingegaan op de verschillen welke zich in de jaren 1960-1965 in het blok hebben voorgedaan. De huidige situatie van de bedrijfsgroottestructuur in het blok zal in het laatste onderdeel van deze paragraaf aan de orde komen.

A. Ontwikkeling in de periode 1910-1965 (bijlage 13)

Voor het ruilverkavelingsgebied als zodanig zijn geen afzonderlijke gegevens aanwezig over de ontwikkeling van de bedrijfsgroottestructuur in het verdere verleden. De gegevens van de gemeente Tubbergen geven hieromtrent echter wel voldoende inzicht, vooral wanneer deze vergeleken worden met de cijfers van het landbouwgebied. De hiervoor te beschouwen periode 1910-1965 kan daarbij in twee deelperioden worden onderscheiden. Het eerste deel loopt tot 1947 en wordt gekenmerkt door een aanzienlijke uitbreiding van de cultuurgrond door ontginningen. Het aantal grondgebruikers ≥ 1 ha is eveneens toegenomen, doch minder sterk dan de cultuurgrond. Hierdoor kon ook de gemiddelde grootte van het grondgebruik toenemen.

Na 1947 is de oppervlakte cultuurgrond niet noemenswaard veranderd. Het aantal grondgebruikers ≥ 1 ha, dat in Tubbergen tot 1950 nog toenam, ver- toont pas sinds 1959 een reële vermindering (3%). In het landbouwgebied is deze aantalsvermindering niet alleen eerder begonnen (1947), maar deze was bovendien beduidend sterker (12% van 1947 tot 1965). In verband hiermee is ook de gemiddelde grootte van het grondgebruik na 1947 in Tubbergen minder sterk toegenomen (van 7,6 tot 8 ha) en ook later begonnen (na 1959) dan in Salland en Twente, waar na 1950 een vergroting van 1 ha (tot 8,7 ha) plaats- had (grafiek 2).

De verdeling van het aantal grondgebruikers over de grootteklassen ver- andert voortdurend. Van 1910 tot 1965 is het aantal geregistreerden met wei- nig grond (1-5 ha) regelmatig verminderd, terwijl die van 5-10 ha - na een aanvankelijke toeneming - vanaf 1955 eveneens in aantal afnemen. Hiertegen- over staat een uitbreiding van vooral het aantal grondgebruikers met 10-20 ha. In vergelijking met het landbouwgebied zijn er in de gemeente Tubbergen rela- tief meer grondgebruikers met 5-10 ha en minder met 10-20 ha cultuurgrond (grafiek 3).

B. Verschillen in aantal geregistreerden 1960-1965 (bijlage 9)

Zoals uit het voorgaande reeds is gebleken vermindert het aantal grond- gebruikers ≥ 1 ha in de gemeente minder sterk dan in het landbouwgebied. In de periode 1959-1965 was deze vermindering voor de gemeente Tubbergen 3% ($\frac{1}{2}\%$ per jaar) en voor Salland en Twente 6%. Een zelfde beeld als de gemeente vertoont ook het ruilverkavelingsgebied, hier verminderde het aantal grond- gebruikers ≥ 1 ha van 1960 tot 1965 eveneens met 3%. Het aantal landbouw- bedrijven in het blok is de laatste vijf jaar echter met 7% afgenomen. Hier-

Tabel 8

ONTWIKKELING VAN HET AANTAL LANDBOUWBEDRIJVEN

	Aantal		Percentage	
	1960	1965	1960	1965
1 - 5 ha	80	59	11	9
5 - 7 ha	168	135	23	19
7 - 10 ha	247	238	33	34
10 - 15 ha	141	157	19	23
≥ 15 ha	102	100	14	15
Totaal	738	689	100	100

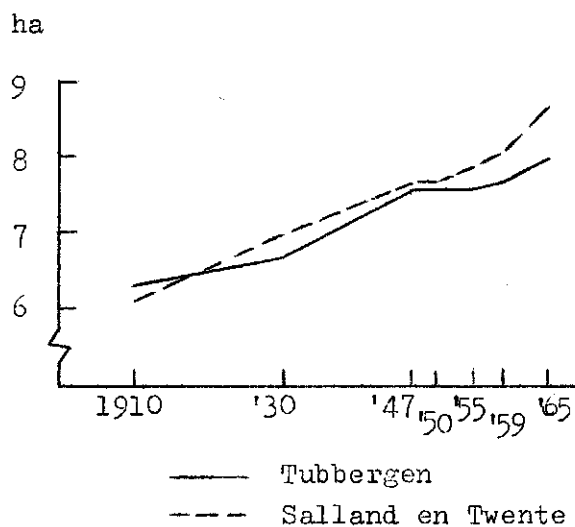
Bron: landbouwtellingformulieren.

door is het aantal kleine bedrijven (1-7 ha) verminderd en het aantal van 10-15 ha toegenomen. Deze veranderingen waren in de blokdelen niet gelijk. In het noorden namen de bedrijven van 7-15 ha in aantal toe, in het zuide- lijke deel die van 10 ha en groter. Door een geringere vermindering van de oppervlakte cultuurgrond (2%) dan van het aantal bedrijven is de gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven in het blok met $\frac{1}{2}$ ha toegenomen tot 10,1 ha.

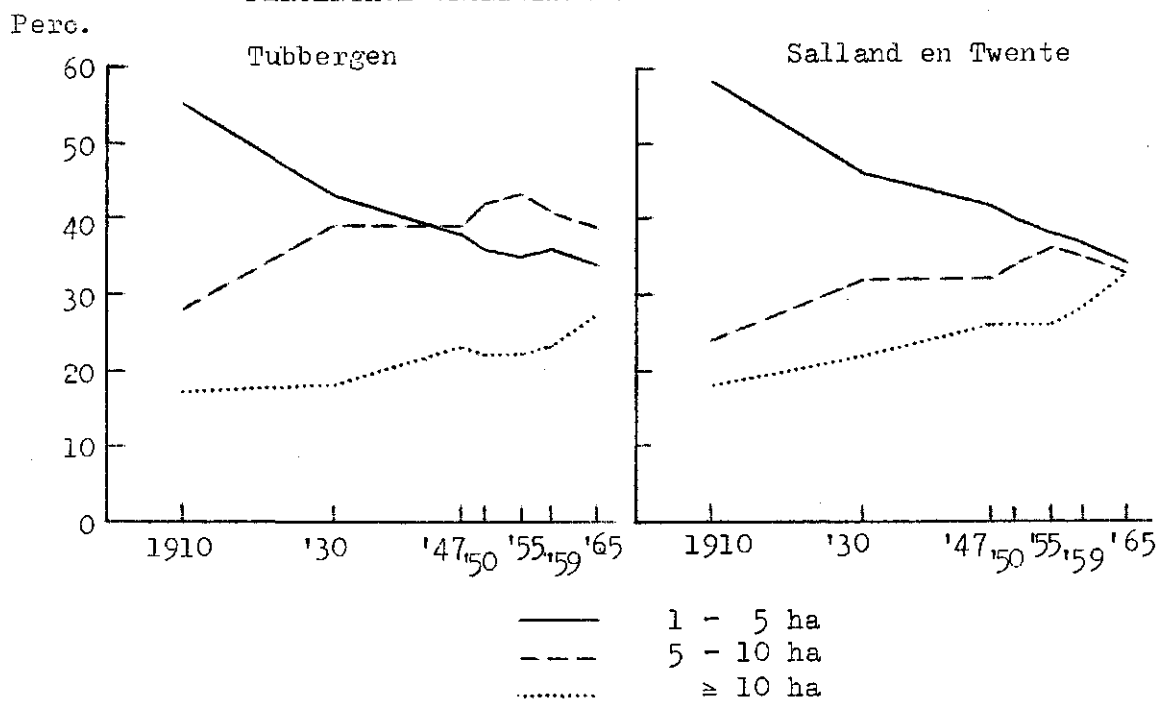
Grafiek 2

GEMIDDELDE GROOTTE VAN HET GRONDGEBRUIK (≥ 1 ha)

Grafiek 3

ONTWIKKELING VAN DE GROOTTESTRUCTUUR
PERCENTAGE GRONDGEBRUIKERS PER GROOTTEKLASSE

C. De bedrijfsgroottestructuur in 1965 (bijlage 9)

Een uitvoerig beeld van de bedrijfsgroottestructuur van de landbouwbedrijven in 1965 geeft tabel 9.

Tabel 9

BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR 1965¹⁾

	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven in		
		noord	zuid	het r.v.k.-gebied
1 - 5 ha	59	11	7	9
5 - 7 ha	135	25	16	19
7 - 10 ha	238	42	30	34
10 - 15 ha	157	19	25	23
≥ 15 ha	100	3	22	15
Totaal	689	100	100	100

1) Van landbouwbedrijven.

Bron: landbouwtellingformulieren.

Bijna twee derde (62%) van de landbouwbedrijven is kleiner dan 10 ha en slechts 15% heeft meer dan 15 ha grond. Zoals reeds eerder is opgemerkt bestaan er tussen de beide deelgebieden aanzienlijke verschillen. Vooral in het noordelijke deel zijn naar verhouding veel kleine bedrijven; meer dan driekwart (78%) heeft minder dan 10 ha grond. Dit blijkt ook uit de gemiddelde bedrijfsgrootte die voor alle landbouwbedrijven 10,1 ha is en in dit deelgebied bijna 2 ha lager ligt.

Tussen beide delen blijkt eveneens verschil te zijn voor wat betreft de toeneming in de gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven. Bedroeg deze in de afgelopen vijf jaar voor het gehele gebied $\frac{1}{2}$ ha, voor het noordelijke deel was dit 0,2 ha en voor het zuidelijke deel 0,6 ha.

Tabel 10

GEMIDDELDE BEDRIJFSGROOTTE 1965

	Aantal bedrijven ≥ 1 ha	Opp. cultuurgrond ≥ 1 ha in ha	Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha	Aantal bedrijven van 1-10 ha per 1000 ha cultuurgrond
Noord	260	2140	8,2	95
Zuid	429	4788	11,2	48
Alle landbouwbedrijven	689	6928	10,1	62
C-grondgebruikers	293	1033	3,5	.
D-grondgebruikers	94	246	2,6	.
S-grondgebruikers	12	63	5,3	.
Landbouwbedrijven in de r.v.k. "Agelo-Reutum" 1962	136	1575	11,6	49

Bron: landbouwtellingformulieren.

Hiermee blijft de gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven in "Tubbergen" echter nog aanzienlijk beneden die van de aangrenzende ruilverkaveling "Agelo-Reutum" in 1962. Dit verschil moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan de betrekkelijk geringe gemiddelde bedrijfsgrootte in het noorden van het ruilverkavelingsgebied.

Het grondgebruik van de C-, D- en S-geregistreerden ≥ 1 ha is gemiddeld eveneens iets toegenomen (resp. 0,3, 0,1 en 0,2 ha). Deze groep overige grondgebruikers, welke 37% van alle grondgebruikers ≥ 1 ha omvat, heeft 16% van de cultuurgrond in gebruik.

§ 3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden (bijlagen 9 en 14 t/m 18)

Het aantal geregistreerden in de onderscheiden beroepsgroepen is voortdurend aan veranderingen onderhevig. Ook in de afgelopen vijf jaar waren (1960-1965) er wijzigingen in het aantal geregistreerden en in de beroepsstructuur. Door opheffing en stichting van bedrijven of door het afstoten en voor het eerst gaan houden van vee werden diverse personen uit de registratie afgevoerd resp. erin opgenomen. Eveneens waren er bedrijfsoverdrachten en ander grondverkeer. Al deze punten worden in deze paragraaf behandeld.

Tabel 11

GEREGISTREERDEN IN 1960 EN 1965			
	Aantal		Index (1960=100)
	1960	1965	
Landbouwers (A+B)	738	689	93
C-geregistreerden	380	399	105
D-geregistreerden	111	115	104
S-geregistreerden	11	15	136
Alle geregistreerden	1240	1218	98
Geregistreerden ≥ 1 ha	1119	1088	97

Bron: landbouwtellingformulieren.

Het aantal geregistreerden in het ruilverkavelingsgebied is de laatste vijf jaar maar weinig verminderd en beperkt zich tot een vermindering van het aantal landbouwbedrijven. De vermindering van het aantal landbouwbedrijven is vrijwel geheel veroorzaakt door verschuivingen tussen de beroepsgroepen. Dit blijkt duidelijk uit de mutaties welke van 1960-1965 ten aanzien van de landbouwbedrijven hebben plaatsgehad (tabel 12).

Tabel 12

MUTATIES LANDBOUWBEDRIJVEN (A+B)			
Algehele opheffing van bedrijf	- 10	Overgang naar groep C, D of S	- 50
Nieuw gesticht bedrijf	+ 5	Afkomstig uit groep C	+ 6
Vermindering aantal bedrijven	- 5	Vermindering aantal bedrijven	- 44

Het verkeer tussen de beroepsgroepen was dus van veel meer betekenis voor de vermindering van het aantal landbouwbedrijven dan opheffing en stichting. Van de 50 bedrijven waarmede de beroepsgroep landbouwers is verminderd gingen 16 bedrijfshoofden rusten (groep D) en 33 kwamen in de C-groep terecht. Bij degenen die in de C-groep terecht kwamen waren 16 grondgebruikers die of hun vroeger nevenberoep tot hoofdberoep uitbreidden, of van beroep veranderden. Dit betrof in hoofdzaak jongere grondgebruikers en grondgebruikers die voorheen tot de B-groep behoorden. De overige 17 van landbouwer naar C overgegangene bedrijven waren overdrachten aan personen, meest zoons of schoonzons die al een ander hoofdberoep uitoefenden. De overgang naar de D-groep ging meestal gepaard met een aanzienlijke inkrimping van het grondgebruik. Daarentegen behielden degenen die nu tot groep C behoren meest dezelfde oppervlakte grond.

Het aantal C-geregistreerden is de laatste vijf jaar iets toegenomen. Evenals bij de landbouwbedrijven is dit het gevolg van verschuivingen tussen de beroepsgroepen, want door opheffing en nieuw geregistreerd worden veranderde er vrijwel niets. Het aantal C-geregistreerden dat tot een andere beroepsgroep ging behoren was dus geringer dan de toestroming uit andere beroepsgroepen. Dit kon gebeuren doordat behalve de uit de groep landbouwers afkomstige bedrijven de C-groep ook nog is vermeerderd door een aantal uit de D-groep. Deze vergroting van de groep C-geregistreerden door verschuivingen in de beroepsgroepen heeft niet alleen te maken met beroepsverandering van bedrijfshoofden, maar ook met bedrijfsoverdrachten. Bij abdicatie van het grondgebruik door een landbouwer of een D-grondgebruiker komt het vooral bij de kleinere bedrijven nogal eens voor dat het bedrijf wordt overgenomen door een inwonende zoon of schoonzoon die overigens reeds een niet-agrarisch beroep uitoefent. Deze zoon of schoonzoon zet het bedrijf dan voort zonder evenwel zijn niet-agrarische werkzaamheden af te stoten. Hierbij moet bedacht worden dat deze (schoon)zoon voor de overneming vaak al het grootste deel van de werkzaamheden op het bedrijf voor zijn rekening nam. Deze gang van zaken past geheel in het sociale patroon van de streek waar het inwonen van meer dan twee generaties veelvuldig voorkomt en de gehechtheid aan het ouderlijke bedrijf vaak een grote rol speelt.

De afgelopen vijf jaar zijn in totaal maar 74 personen uit de registratie verdwenen. Hierbij waren 10 landbouwbedrijven (alle kleiner dan 10 ha) welke werden opgeheven door sanering (2), beroepsverandering (2), gaan rusten en overlijden (4). De overige opheffingen betroffen C- of D-geregistreerden zonder of met weinig grond (< 5 ha). Deze zijn vooral door opheffing van de veehouderij of het grondgebruik uit de registratie afgevoerd. De door alle opheffingen vrijgekomen grond (140 ha) is bijna geheel bij bestaande bedrijven gevoegd.

Tegenover de 74 afgevoerde geregistreerden in de periode 1960-1965 zijn 52 personen nieuw in de registratie opgenomen. Hieronder bevonden zich 5 landbouwbedrijven, meest ontstaan door splitsing. De rest waren voornamelijk C-geregistreerden met minder dan 5 ha grond. Doorgaans was het houden van (meer) vee de oorzaak van registratie. Voor het overige betrof het afsplitsing van een stukje van het ouderlijke bedrijf.

Wijzigingen in de bedrijfsleiding, d.w.z. overdracht van bedrijven, betrof vooral landbouwbedrijven ≥ 5 ha. Er was echter ook een aanzienlijk aantal van de huidige C-bedrijven bij overdracht betrokken, wat ook reeds eerder is opgemerkt. In de afgelopen vijf jaar zijn 127 landbouwbedrijven overgedragen, waarvan 25 als oneigenlijke overdrachten moeten worden aangemerkt (o.a. overneming

door weduwe na overlijden man). Het aantal werkelijke overdrachten betreft dus 102 landbouwbedrijven, wat overeenkomt met 3% per jaar. De voornaamste reden van abdicatie was gaan rusten of overlijden van het vorige bedrijfs-hoofd. Vooral overlijden was hier relatief meer de reden dan in andere ge-bieden. Door de veel voorkomende inwoning blijft het bedrijf vaak zolang mogelijk op naam van de vader of grootvader staan en wordt pas bij overlijden op de feitelijke boer overgeschreven. Het is dan ook niet te verwon-deren dat bijna alle bedrijven door een zoon worden voortgezet en er slechts 5 aan vreemden overgingen.

Ook zonder overdracht, opheffing of stichting van bedrijven wisselt er cultuurgrond van gebruiker. Een indruk hiervan is verkregen uit de land-bouwtellingformulieren en heeft betrekking op één jaar (mei 1964 - mei 1965). Het grondverkeer in deze periode was vrij gering en resulteerde in een klei-ne uitbreiding van het grondgebruik van de landbouwbedrijven en van de C-en S-geregistreerden. Deze grond was voornamelijk afkomstig van rustende grondgebruikers.

§ 4. V e r k a v e l i n g, o n t s l u i t i n g e n w a t e r b e h e e r s i n g (b i j l a g e n 19 e n 20)

De verkaveling kan worden gezien naar de toestand van 1959 voor wat betreft alle grondgebruikers ≥ 1 ha in de gemeente, het landbouwgebied en de provincie. Daarnaast zijn voor het ruilverkavelingsgebied verkavelings-gegevens beschikbaar uit een door de Cultuurtechnische Dienst in 1962 gehou-den enquête.

In 1959 was de verkavelingstoestand in de gemeente Tubbergen door iets meer kavels van gemiddeld kleinere omvang, minder gunstig dan in het land-bouwgebied en in de provincie.

Tabel 13

		VERKAVELING						
		Gemid- delde bedrijfs- grootte in ha	Gemid- deld aan- tal kavels per be- drijf	Gemid- delde kavel- grootte in ha	Perc. bedrijven met _____ kavels			
					1	2-4	5-9	≥ 10
Grondge- bruikers ≥ 1 ha 1959	Tubbergen	7,7	3,8	2,04	26	47	20	7
	Salland en							
	Twente	8,1	3,4	2,37	28	48	20	4
	Overijssel	8,7	3,3	2,63	28	48	20	4
Landbouw- bedrijven in het r.v.k.-ge- bied 1962	Noord	8,2	2,7	3,01	24	63	12	1
	Zuid	11,0	4,8	2,32	12	44	35	9
	totaal	10,0	4,0	2,50	17	51	26	6

Bronnen: C.B.S. (1959), C.D. (1962).

De landbouwbedrijven in het ruilverkavelingsgebied hadden in 1962 gemiddeld 4 kavels, welke dooreengenomen 2,50 ha groot waren. Bijna twee vijfde (39%) van de bedrijven had maar 1 of 2 kavels. In de grootteklassen neemt naarmate de bedrijven groter zijn niet alleen het aantal kavels, maar ook de gemiddelde kavelgrootte toe. Een opmerkelijk verschil bestaat er tussen de beide deelgebieden. In het noordelijke deel is een betere verkaveling, hier zijn niet alleen minder, maar ook aanzienlijk grotere kavels, terwijl er naar verhouding veel meer bedrijven zijn met een of twee kavels (56%). Dit deel van het blok is destijds vooral betrokken geweest bij (veen)-ontginningen.

Volgens een inventarisatie in 1963 is ruim een derde van de wegen in het blok verhard, de rest bestaat uit zandwegen. Meer dan een derde van de landbouwbedrijfsgebouwen ligt meer dan 100 meter van de verharde weg af. Vele van deze gebouwen zijn gelegen aan "eigen" toegangswegen. In verband met het steeds toenemende motorische landbouwverkeer is verharding van zandwegen van veel belang.

Door het uitvoeren van grote verbeteringswerken ten behoeve van de afwatering (verbetering looie, plaatsing gemaal, e.d.) zijn in de afgelopen jaren de knelpunten ten aanzien van de afwatering in het gebied opgelost. Als gevolg van het verwaarlozen of ontbreken van de detailontwatering laat de waterhuishoudkundige toestand echter plaatselijk nog vaak veel te wensen over. Behalve dat soms gebreken in kleine leidingen medeoorzaak zijn van wateroverlast, is de oorzaak van wateroverlast vooral gelegen in de hoge gemiddelde grondwaterstand in de winter.

§ 5. Eigendom en pacht (bijlagen 21 en 22)

De eigendom-pachtverhouding kan gezien worden aan de hand van de gegevens van de gehele gemeente.

Tabel 14

	EIGENDOM-GEBRUIK CULTUURGROND			
	Perc. cultuurgrond in eigendom-gebruik			
	1910	1930	1955	1959
Tubbergen	85	87	88	88
Salland en Twente	75	77	75	74
Overijssel	68	68	60	64

Bron: C.B.S.

Het percentage eigendom-gebruik, dat in de loop der jaren vrijwel niet is veranderd, is aanzienlijk hoger dan in het landbouwgebied, hetwelk ook weer boven het provinciale gemiddelde ligt. In dit gebied zijn dan ook vrijwel alle landbouwers eigengeërfde boeren.

Het meeste pachtland (70%) wordt behuist gepacht. In de gemeente Tubbergen wordt meer gepacht van particulieren, met name vooral van andere boeren dan in het landbouwgebied en de provincie. Pacht van ouders is in Tubbergen (3%) van veel minder betekenis dan in Salland en Twente (10%) en in (Overijssel (16%).

§ 6. Bedrijfsgebouwen en nutsvoorzieningen
(bijlagen 23 t/m 26)

De gegevens in deze paragraaf hebben eveneens betrekking op de gehele gemeente Tubbergen en zijn ontleend aan de Meitellingen 1961 (bedrijfsgebouwen) en 1960 (nutsvoorzieningen).

Evenals de cultuurgrond zijn ook de bedrijfsgebouwen meest eigendom (91%) van de gebruiker. Bijna de helft van de gebouwen is meer dan 50 jaar oud en 53% is gebouwd na 1914. In de periode 1915-1940 werden er in Tubbergen relatief meer boerderijen gebouwd dan in het landbouwgebied en de provincie. Dit hangt waarschijnlijk samen met de grote ontginningen in de gemeente in deze jaren. Omtrent de kwaliteit van de gebouwen zijn geen gegevens voorhanden. Wel is bekend dat van ruim driekwart van de vóór 1940 gebouwde boerderijen de inrichting van de melkveestal is gemoderniseerd (d.w.z. hierin zijn drinkbakjes, ventilatiedorpels e.d. aangebracht).

De betekenis van de veredelingsproductie in dit gebied blijkt reeds uit de vele na de oorlog gebouwde afzonderlijke varkensschuren en kippenhokken. Bij meer dan een vijfde (22%) van de boeren in de gemeente Tubbergen kwam al vóór 1961 een varkensstal voor 30 of meer mestvarkens voor tegenover maar 12% Salland en Twente en 9% in Overijssel. Kippenhokken voor grotere eenheden (400 of meer leghennen) waren er in de gemeente eveneens meer dan in het landbouwgebied en de provincie.

De enige over openbare nutsvoorzieningen beschikbare gegevens zijn van 1960. Deze gegevens zijn waarschijnlijk wel enigszins verouderd. Naar men mag verwachten zal het percentage grondgebruikers dat is aangesloten op een van de openbare nutsvoorzieningen inmiddels verder zijn gestegen. Daarom zal met een enkele vergelijking worden volstaan. Het aantal telefoonaansluitingen was in de gemeente vrijwel even hoog als in de provincie en het landbouwgebied. Bijna alle bedrijven waren op het elektriciteitsnet aangesloten. Wat betreft de openbare waterleiding lagen de cijfers van dit deel van Overijssel duidelijk beneden het niveau van die van de gehele provincie. Uit verkregen inlichtingen blijkt echter dat momenteel 96% van alle percelen is aangesloten op de waterleiding en dat de overige percelen direct aansluitbaar zijn.

HOOFDSTUK III

DE LANDBOUWBEDRIJVEN

§ 1. Grondgebruik en bedrijfstype

A. Grondgebruik (bijlagen 27 t/m 30)

Bij het grondgebruik van de gemengde bedrijven komt de nadruk steeds meer op het grasland te liggen. Van 1947 tot 1965 is in de gehele gemeente Tubbergen het aandeel van het grasland toegenomen van 65 tot 77% van de cultuurgrond. Deze veranderingen, welke geheel ten koste van het bouwland waren, hadden voornamelijk plaats in de jaren 1947-1950 en 1960-1965 (elk 5%). In het landbouwgebied waar voorheen echter iets meer bouwland was, is het aandeel van het grasland met 17% uitgebreid, met eveneens de grootste toeneming in de eerder genoemde perioden.

Op de landbouwbedrijven in het blok is van 1960 tot 1965 eveneens 5% van de cultuurgrond in grasland gelegd. Naarmate de bedrijven groter zijn is er relatief wat minder grasland en werd ook minder bouwland omgezet in grasland.

Tabel 15

	GRONDGEBRUIK			
	Percentage cultuurgrond in gebruik als			
	bouwland		grasland	
	1960	1965	1960	1965
Noord	26	21	74	79
Zuid	29	24	71	76
Alle landbouwbedrijven	28	23	72	77
Alle grondgebruikers	27	22	73	78

Bron: landbouwtellingformulieren.

Uit een andere benadering van de ontmenging blijkt, dat op driekwart van de landbouwbedrijven de oppervlakte bouwland is verminderd. Voor de helft van deze bedrijven, die dus zowel in 1960 als in 1965 waren geregistreerd, bedroeg deze vermindering $\frac{1}{2}$ ha of meer en was deze vooral van belang op de bedrijven ≥ 7 ha. Daartegenover is de laatste vijf jaar op maar weinig (7%) meest grotere bedrijven (≥ 10 ha) de oppervlakte bouwland met $\frac{1}{2}$ ha of meer toegenomen.

Tabel 16

ONTMENGING

	Aantal bedrijven ¹⁾	Perc. bedrijven waarvan de oppervlakte bouwland van 1960-1965 met 0,50 ha of meer is	
		verminderd	vermeerderd
1 - 5 ha	56	36	-
5 - 7 ha	133	41	4
7 - 10 ha	235	56	4
10 - 15 ha	154	48	11
15 - 20 ha	58	50	12
≥ 20 ha	41	46	27
Totaal	677	49	7
Noord	257	48	7
Zuid	420	49	7

1) In beide jaren dezelfde landbouwbedrijven; grootteklasse-indeling 1965.
Bron: landbouwtellingformulieren.

Gezien het feit dat in 1965 slechts 16 landbouwbedrijven (2%) geheel uit grasland bestonden rijst de vraag of men wel streeft naar algehele ontmenging. In verband met de bij vele bedrijven behorende, hoog gelegen, esgronden zal dit veelal wel niet mogelijk zijn.

Overigens is het moeilijk te veronderstellen dat aan het bouwland grote waarde wordt toegekend. Het bouwplan althans is erg eenvoudig en extensief en vooral gericht op de strovoorziening. Het grootste deel van het bouwland (87%) wordt beteeld met granen, waarbij de van oudsher traditionele roggeteelt overheersend is, terwijl voorts ruim een kwart van het graanareaal uit haver bestaat. De rest van de bouwlandgewassen bestaat vooral uit aardappelen (6%) en voederbieten (3%). Op de kleinere bedrijven zijn relatief wat meer hakvruchten evenals ook in het noordelijke deelgebied.

De zeer kleine oppervlakte tuinland ($3\frac{1}{2}$ ha) is bijna geheel in gebruik bij de paar tuinbouwbedrijven.

B. Bedrijfstype (bijlage 31)

Vanouds wordt het bedrijfstype op de zandgronden aangeduid als "gemengd bedrijf", waarmee algemeen wordt bedoeld dat de grond voor meer dan één produktierichting wordt gebruikt. De grond van de gemengde bedrijven in de gemeente alsook in het ruilverkavelingsgebied bestaat, zoals reeds is gebleken, grotendeels uit grasland. De veehouderij zal dus verreweg de meeste arbeidsbehoefte opeisen, terwijl de veehouderijbedrijven het meest voorkomende bedrijfstype vormen. Gegevens hierover (voor de gehele gemeente) verschaffen berekeningen per bedrijf, door het C.B.S. gemaakt in opdracht van het Ministerie van Landbouw en Visserij, uit de landbouwtelling van mei 1962.

Tabel 17

AGRARISCHE BEDRIJFSTYPEN TUBBERGEN

	Aantal bedrijven		Totale arbeidsbehoefte in % voor:			
	totaal	met een arbeidsbehoefte van $\frac{1}{2}$ jaar en meer	akkerbouw	weidedieren	varkens	kippen
Volledige veehouderijbedrijven ($\geq 80\%$) ¹⁾	1395	966	10	65	17	8
Bedrijven met groten-deels veehouderij (60-80%) ¹⁾	199	145	25	60	11	4
Overige typen	19	5	.	.	.	.
Totaal	1613	1116	12	64	16	8

1) Percentage van de arbeidsbehoefte dat is bestemd voor de veehouderij.

Het belangrijkste bedrijfstype vormen de zogenoemde volledige veehouderijbedrijven, bedrijven waar 80% of meer van de arbeidsbehoefte aan de veehouderij wordt besteed. Deze arbeidsbehoefte voor de veehouderij bestaat echter niet alleen uit die voor de rundveehouderij. Ook de veredelingsproduktie, met name de varkens- en kippenhouderij, vereist zoals uit tabel 17 blijkt een deel van de arbeidsbehoefte.

Een dergelijke, zeer bewerkelijke, berekening welke voor 1965 ook van de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied zou zijn te maken zou zeer waarschijnlijk dezelfde resultaten opleveren. Daarom is alleen voor wat de landbouwbedrijven betreft de betekenis van de varkenshouderij nader geanalyseerd. Dit te meer omdat melkvee op alle landbouwbedrijven aanwezig is, waarnaast op 90% van deze bedrijven varkens worden gehouden. Op welke bedrijven de varkenshouderij over het algemeen een grotere omvang heeft komt aan het licht bij het bezien van het relatieve aantal bedrijven met b.v. 200 of meer bewerkingseenheden^{x)} (dit is 50 of meer mestvarkens ofwel 13 of meer fokzeugen) voor de varkenshouderij. Op een derde deel van de landbouwbedrijven blijkt de varkenshouderij genoemde omvang te bereiken. Vooral op de bedrijven van 10-15 ha worden nogal wat varkens gehouden (53% met ≥ 200 bewerkingseenheden) en verder op die van 15 ha en groter (40%). Opmerkelijk kleiner zijn de varkensstapels op de kleinste bedrijven (< 7 ha 14%). Dat de varkenshouderij meer een onderdeel is van de grotere bedrijven blijkt ook uit de samenhang hiervan met het aantal koeien per bedrijf. Naarmate het aantal melkkoeien per bedrijf groter is, zijn er meer bedrijven met grotere aantallen varkens. Tussen de beide deelgebieden zijn geen opmerkelijke verschillen. Verder worden op bedrijven waar geen opvolger is, dus bedrijven waar doorgaans weinig arbeidskrachten zijn, veel minder varkens gehouden dan op de andere bedrijven.

x) Op de L.E.I.-bedrijven in Oost-Overijssel was in de jaren 1962/65 het gemiddelde aantal bewerkingseenheden per bedrijf in de grootteklasse van 7-10 ha 1300 en in die van 10-15 ha 1638 (zie bijlage 42).

§ 2. V e e h o u d e r i j

A. Het grasland en de rundveehouderij (bijlagen 32 t/m 35)

Sinds 1960 is de oppervlakte grasland met 5% (van de cultuurgrond) toegenomen, het meest op de kleinere bedrijven. Het grasland dat ruim driekwart (77%) van de cultuurgrond van landbouwbedrijven beslaat is praktisch allemaal blijvend grasland, slechts 1% is kunstweide.

Bij het rundvee ligt de nadruk vooral op de melkveehouderij, terwijl de vetweidehouderij ook niet onbelangrijk is. Op ruim de helft van de landbouwbedrijven was in 1965 weidemestvee (gemiddeld 4,8 stuks). In het zuidelijke blokdeel, waar de bedrijven groter zijn, is wat meer mestvee per bedrijf (5,6 stuks) dan in het noorden (3,3 stuks). Op 3% van de landbouwbedrijven doet men ook nog aan kalvermeststerij. Het aantal melkkoeien per 100 ha grasland is sinds 1960 toegenomen van 126 tot 142, terwijl het aantal melkkoeien per bedrijf met 2,2 is vermeerderd. In de hiernavolgende tabel zijn voor wat betreft de landbouwbedrijven de belangrijkste gegevens over de melkveehouderij samengevat.

Tabel 18

MELKVEEHOUDE RIJ 1965

	Aantal bedrijven met melk- vee	Gemiddeld aantal melkkoeien per		Aantal bedrijven met _____ melkkoeien			
		bedrijf	100 ha grasland	1-9	10-14	15-19	≥ 20
1 - 5 ha	59	4,7	147	59	-	-	-
5 - 7 ha	135	7,2	151	116	19	-	-
7 - 10 ha	238	9,7	149	101	131	6	-
10 - 15 ha	157	13,6	145	8	98	45	6
15 - 20 ha	59	16,9	133	1	14	30	14
≥ 20 ha	41	20,8	115	-	5	14	22
Alle bedrijven	689	11,0	141	285	267	95	42
Noord	260	9,5	145	140	95	21	4
Zuid	429	11,9	140	145	172	74	38

Bron: landbouwtellingformulieren.

De veedichtheid (koeien per 100 ha grasland) welke, zoals gebruikelijk is, afneemt bij toenemende bedrijfsgrootte is de laatste vijf jaar aanzienlijk toegenomen. Een uitzondering vormen de kleinste bedrijven (1-5 ha), waar de veedichtheid het minst is toegenomen. Het aantal koeien per 100 ha grasland is het meest toegenomen op bedrijven van 10-15 ha en in het noordelijke blokdeel. Zoals reeds is opgemerkt heeft de omvang van de melkveestapel per bedrijf zich gunstig ontwikkeld. Het gemiddelde aantal koeien per bedrijf is met 2,2 toegenomen tot 11 stuks, waardoor het aantal bedrijven met minder dan 10 melkkoeien zeer sterk is verminderd (van 66% in 1960 tot 41% in 1965).

Een, zij het globale, indruk van de kwaliteit van het melkvee verschaffen de gegevens van de melkcontroleverenigingen. De cijfers van de in en nabij het gebied werkende verenigingen lagen zowel wat betreft de hoeveelheid melk alsook aangaande het vetgehalte iets beneden het provinciale gemiddelde.

B. Varkens en kippen (bijlagen 36 t/m 38)

Naast het rundvee is de veredelingsproduktie met name de varkenshouderij een belangrijk onderdeel van deze gemengde bedrijven. Enige belangrijke gegevens hierover zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 19

VARKENSHOUDERIJ OP LANDBOUWBEDRIJVEN

	Percentage bedrijven		Aantal dieren per bedrijf			
	1960	1965	mestvarkens		fokzeugen	
			1960	1965	1960	1965
Bedrijven met: alleen						
mestvarkens	18	22	32,1	52,0		
alleen						
fokzeugen	27	33			7,3	10,8
mestvarkens en						
fokzeugen	49	35	10,8	15,3	6,5	9,1
Bedrijven met varkens	94	90	16,5	29,3	6,8	9,9

Bron: landbouwtellingformulieren.

Het aantal bedrijven waar varkens worden gehouden is de laatste vijf jaar wel iets teruggelopen, maar was in 1965 toch nog 90%. De varkenshouderij is in de periode 1960-1965 belangrijk in betekenis toegenomen en bovendien meer gespecialiseerd. De specialisatie bestond uit een toename van het aantal bedrijven met alleen fokzeugen en alleen mestvarkens waartegenover het aantal bedrijven met mestvarkens en fokzeugen verminderde. De toegenomen betekenis van de varkenshouderij kwam tot uiting in de uitbreiding van het aantal dieren per bedrijf op bedrijven met alleen mestvarkens (van 32 tot 52) en op die met alleen fokzeugen (van 7 tot 11). Hierdoor is ook het aantal bedrijven met grotere eenheden per diersoort aanzienlijk toegenomen (tabel 20). In 1965 had ruim twee vijfde (44%) van de landbouwers die alleen varkens mestten 50 of meer dieren per bedrijf en van de uitsluitend varkensfokkers hield 23% vijftien of meer zeugen.

Tabel 20

VARKENSHOUDERIJ OP LANDBOUWBEDRIJVEN

	Aantal bedrijven					
	totaal		met $\geq$ 50 mestvarkens		met $\geq$ 15 fokzeugen	
	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Bedrijven met:						
alleen mestvarkens	134	149	35	65		
alleen fokzeugen	201	226			14	52
mestvarkens en fokzeugen	362	243	10	18	17	44
Bedrijven met varkens	697	618	45	83	31	96

Bron: landbouwtellingformulieren.

Het aantal landbouwbedrijven waar varkens gehouden worden is het grootst (96%) op de bedrijven van 10-15 ha. In de deelgebieden onderling verschilt het percentage bedrijven met varkens zeer weinig. De specialisatie naar meer bedrijven met alleen mestvarkens kwam het meest voor op de bedrijven van 5-10 ha, die naar alleen fokzeugen op de bedrijven ≥ 7 ha. Gezien naar het aantal bedrijven komt de fokkerij meer voor dan de mesterij. Varkenshouderij komt relatief het meeste voor op de bedrijven < 15 ha en in het noordelijke deelgebied. Op de bedrijven van 10-15 ha werden in 1965 gemiddeld per bedrijf de grootste aantallen mestvarkens (67 stuks) en fokzeugen (17 stuks) gehouden. In het noordelijke deelgebied waren per bedrijf de meeste mestvarkens, in het zuiden meer fokzeugen.

De minder gunstige resultaten van de kippenhouderij in de laatste jaren vormen waarschijnlijk wel een van de belangrijkste oorzaken van de vermindering van de belangstelling hiervoor. Niet alleen verminderde het aantal bedrijven met leghennen (van 94% in 1960 tot 80% in 1965), maar vooral het gemiddelde aantal leghennen per bedrijf nam aanzienlijk af (van 164 tot 121). In het noordelijke blokdeel nam het aantal bedrijven met kippen het meest af (17%), in het zuiden nam het aantal dieren per bedrijf het sterkst af (met 46 stuks). In 1965 telde het gebied 37 kippenhouders (van wie 23 landbouwers) met grotere eenheden leghennen (500 of meer). Het aantal leghennen per bedrijf was in 1965 het grootst op de landbouwbedrijven van 7-10 ha en in het noordelijke deelgebied. Verder is de slachtkuikenmesterij voor enkele bedrijven een onderdeel van betekenis. In mei 1965 waren er op 21 bedrijven (waarvan 16 landbouwers) met meer dan 1000 mestkuikens gemiddeld 4500 dieren per bedrijf aanwezig.

§ 3. Arbeidsbezetting (bijlagen 39 t/m 41)

Zoals algemeen bekend vermindert het aantal arbeidskrachten in de landbouw voortdurend. Ook in dit gebied is het aantal werkers in de landbouw verminderd, niet alleen in de periode 1947-1960 (zie hoofdstuk I § 2), doch ook daarna. Dit blijkt uit de gegevens welke van 1960 en 1965 over de arbeidsvoorziening beschikbaar zijn, deze hebben betrekking op het aantal arbeidskrachten dat op de teldata op de bedrijven werkte.

Het aantal landbouwbedrijven in het ruilverkavelingsgebied is de laatste vijftien jaar met 7% verminderd. Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten is eveneens verminderd, niet alleen door vermindering van het aantal bedrijven, doch ook door een aantalsvermindering op de overblijvende bedrijven. De vrouwenarbeid is, althans naar aantal meewerkende vrouwen, toegenomen.

Tabel 21

ARBEIDSKRACHTEN OP DE TELDATUM

Landbouwbedrijven	Aantal bedrijven		Aantal vaste mann. arb.kr.				Perc. vaste mann. arb.krach			
			totaal		per bedrijf		bestaande uit			
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	bedr.-hoofden	zoons	overige familie	vrije den
1 - 5 ha	80	59	100	65	1,25	1,10	78	17	5	-
5 - 7 ha	168	135	216	139	1,29	1,03	86	11	3	-
7 - 10 ha	247	238	367	316	1,49	1,33	68	23	8	1
10 - 15 ha	141	157	224	231	1,59	1,47	62	25	12	1
15 - 20 ha	67	59	124	97	1,85	1,64	56	26	16	2
≥ 20 ha	35	41	63	75	1,80	1,83	54	25	16	7
Totaal	738	689	1094	923	1,48	1,34	68	22	9	1
Noord	276	260	404	342	1,46	1,32	68	24	7	1
Zuid	462	429	690	581	1,49	1,35	67	21	10	2

Bron: landbouwtellingformulieren.

De vermindering van het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf was voornamelijk van betekenis voor de bedrijven van 5-7 ha en die van 15-20 ha. Enig inzicht in de opbouw van de arbeidsbezetting verschaffen de gedetailleerde gegevens van de Meitelling 1965. De vaste bezetting van mannelijke arbeidskrachten op de landbouwbedrijven in het blok bestaat (naar aantal) voor twee derde uit bedrijfshoofden, voor ruim een vijfde uit meewerkende zoons en voor 9% uit inwonende mannelijke familieleden. Op de kleinste bedrijven (< 7 ha) is het aandeel van de boer het grootst, op de grotere bedrijven werken meer zoons mee evenals mannelijke inwonende familieleden. Laatstgenoemde categorie arbeidskrachten is in deze streek in tegenstelling met andere gebieden vrij omvangrijk. Tenslotte kan door het ontbreken van gegevens over de volwaardigheid op de betekenis van de (toegenomen) vrouwenarbeid niet nader worden ingegaan.

De arbeidsproduktiviteit uitgedrukt in ha cultuurgrond en aantal melkkoeien per vaste mannelijke arbeidskracht is de laatste jaren toegenomen.

Tabel 22

ARBEIDSPRODUKTIVITEIT¹⁾

	Aantal per vaste mannelijke arbeidskracht			
	ha cultuurgrond		melkkoeien	
	1960	1965	1960	1965
1 - 5 ha	3,2	3,6	3,3	4,3
5 - 7 ha	4,7	5,8	4,6	7,0
7 - 10 ha	5,6	6,2	5,4	7,3
10 - 15 ha	7,7	8,2	7,0	9,2
15 - 20 ha	9,3	10,4	7,8	10,3
≥ 20 ha	13,8	13,6	9,7	11,4
Totaal	6,5	7,5	5,9	8,2
Noord	5,5	6,3	5,2	7,2
Zuid	7,1	8,2	6,3	8,8

1) Op landbouwbedrijven.

Bron: landbouwtellingformulieren.

Door de vermindering van het aantal arbeidskrachten en de iets toegenomen bedrijfsgrootte (zie hoofdstuk II§ 2C) is de oppervlakte cultuurgrond per man iets vergroot, vooral in die grootteklassen waar de arbeidsbezetting het sterkst is verminderd. Over het algemeen echter is het aantal ha per vaste mannelijke arbeidskracht aan de lage kant. Het aantal melkkoeien per man is voornamelijk als gevolg van intensivering van de melkveehouderij (§ 2A van dit hoofdstuk) duidelijk meer uitgebreid dan de oppervlakte per man.

Over de mechanisatiegraad, welke bij de arbeidsbezetting een rol kan spelen, zijn geen gegevens over de jaren 1960 en 1965 beschikbaar. Wel zijn er gegevens over het aantal werkpaarden in 1965; op bijna driekwart (73%) van de bedrijven waren een of meer werkpaarden aanwezig.

§ 4. Bedrijfsuitkomsten (bijlage 42)

Ten einde een globale indruk te krijgen van de bedrijfsuitkomsten is een vergelijkend overzicht gemaakt van gemiddelde kengetallen van boekhoudbedrijven van het L.E.I. in Oost-Overijssel en de in het blok gelegen landbouwbedrijven van ongeveer dezelfde grootte. Laatstbedoelde groep ter grootte van 395 bedrijven omvat 57% van de landbouwbedrijven in het blok. De kengetallen van deze groep bedrijven zijn afkomstig van een momentopname (mei 1965), de L.E.I.-kengetallen zijn gemiddelden over 3 jaren (1962/63 t/m 1964/65).

De bedrijven in het blok zijn wat betreft bedrijfsgrootte, bouwland-graslandverhouding en aantal koeien per bedrijf vrijwel gelijk aan de L.E.I.-bedrijven. Op de bedrijven van 10-15 ha in "Tubbergen" werden iets meer varkens gehouden, terwijl op alle bedrijven in het blok minder kippen zijn. De arbeidsbezetting voor het gebied, berekend naar het aantal en niet naar de volwaardigheid, lijkt lager, doch kan in verband met de aanzienlijke vrouwenarbeid op ongeveer hetzelfde niveau worden verondersteld.

Globaal genomen zullen de uitkomsten van de bedrijven van 7-15 ha in het ruilverkavelingsgebied weinig afwijken van de boekhoudbedrijven. De uitkomsten van de L.E.I.-bedrijven waren de afgelopen drie jaar verre van rooskleurig, vooral 1962/63 was een bijzonder slecht jaar. Vooral de kleinere bedrijven hadden het moeilijk, hier was het verlies ofwel het negatieve netto-overschot nog aanmerkelijk groter dan voor de bedrijven van 10-15 ha (resp. -564 en -327 gulden per ha). Hierdoor ontvangt de boer niet alleen geen beloning voor leiding en toezicht, maar bovendien is de beloning voor zijn eigen arbeid veel lager dan het C.A.O.-loon van een landarbeider. Afgezien van de grote individuele verschillen in uitkomsten tussen de bedrijven in elke grootte, zullen de resultaten van vele bedrijven terdege verbeterd moeten worden. Dit zou kunnen door middel van een belangrijke uitbreiding van het aantal koeien per bedrijf, wat doorgaans een aanzienlijke bedrijfsvergroting impliceert. Verder zou de omvang van de veredelingsproduktie belangrijk kunnen worden vergroot, vooral van de doorgaans goede resultaten gevende varkenshouderij. Hierbij zou dan in de eerste plaats gedacht kunnen worden aan de varkensfokkerij, welke doorgaans betere uitkomsten geeft, doch ook meer arbeid vergt. Tenslotte kan ook worden gedacht aan een vermindering van de arbeidsbezetting.

HOOFDSTUK IV

ENKELE AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN

§ 1. De bedrijfshoofden (bijlagen 43 en 44)

Reeds eerder werd opgemerkt dat in het ruilverkavelingsgebied nog veel inwoning voorkomt (hoofdstuk II § 3), dat wil zeggen dat verscheidene generaties onder een en hetzelfde dak wonen en soms een gescheiden en soms een gezamenlijke huishouding voeren. Degene op wiens naam het bedrijf staat, de geregistreerde, is veelal het oudste mannelijke familielid. Dit is of de vader, of soms wel de grootvader van degene die het werk doet. De gemiddelde leeftijd van de landbouwers in het gebied is dan ook veel hoger dan in andere ruilverkavelingsgebieden, terwijl het percentage bedrijfshoofden ≥ 50 jaar en met name dat van degene van 65 jaar en ouder veel hoger is. Vooral in de grootteklassen van 1-5 ha en 15-20 ha zijn veel bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder.

Tabel 23

LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN (LANDBOUWERS)

Ruilverkavelings- gebied	Gemiddelde leef- tijd in jaren	Percentage	
		≥ 50 jaar	≥ 65 jaar
Tubbergen	55	64	26
Paaslo-Kerkbuurt	49	46	8
Luttenberg	51	56	15
Genemuiden	48	44	5
Kamperveen-Zalk	50	.	8

Een globale indruk van het door bedrijfshoofden en meewerkende zoons gevolgde onderwijs geven de cijfers per gemeente.

Tabel 24

LANDBOUWONDERWIJS

	Percentage met landbouwonderwijs				Perc. zonder land- bouwonderwijs	
	dagonderwijs		cursussen			
	bedrijfs- hoofden	zoons	bedrijfs- hoofden	zoons	bedrijfs- hoofden	zoons
Tubbergen	20	49	20	12	60	39
Salland en Twente	17	47	28	22	55	31
Overijssel	18	48	28	20	54	32
Nederland	24	54	30	17	46	29

Bron: C.B.S., Landbouwtelling december 1962.

In de gemeente Tubbergen waren relatief minder bedrijfshoofden en meewerkende zoons met landbouwonderwijs dan in het landbouwgebied, de provincie en het landelijke gemiddelde. Het percentage bedrijfshoofden en zoons met dagonderwijs lag echter boven het niveau van het landbouwgebied en de provincie, maar het aantal met alleen cursusonderwijs was voor beide groepen aanzienlijk lager.

§ 2. Bedrijfsopvolging (bijlage 40)

Hoewel de beroepscontinuïteit in de landbouw, vooral in grote gezinnen, sterk afneemt, blijft er in de landbouw nog steeds een grote - zij het eveneens afnemende - bedrijfscontinuïteit bestaan. Aangezien echter in vele gevallen nog wel een zoon boer wil worden, gaan de meeste bedrijven - zeker in dit gebied - nog wel van vader op zoon over. Met het oog op de toekomstige ontwikkeling is het van belang een indruk te hebben van het aantal bedrijfsopvolgers en het aantal voor hen vrijkomende plaatsen.

Om een benadering van de opvolgingssituatie te geven die ook enigszins vergelijkbaar is met de cijfers in andere sociaal-economische schetsen geeft tabel 25 een berekening van het kengetal: aantal potentiële opvolgers per 100 bedrijven. Hier zijn alle potentiële opvolgers betrokken op alle bedrijven. Als potentiële opvolgers zijn beschouwd de volgens de landbouwtelling volledig thuis meewerkende zoons. Voor een volledige interpretatie van de aldus verkregen cijfers wordt verwezen naar L.E.I.-verslag No. 18 "De Haagse Beemden", waaruit blijkt dat bij een aantal van 30-40 opvolgers op een aantal van 100 bedrijven er een evenwichtstoestand bestaat.

Tabel 25

AANTAL POTENTIELE OPVOLGERS PER 100 LANDBOUWBEDRIJVEN			
1 - 5 ha	19	Noord	31
5 - 7 ha	11	Zuid	28
7 - 10 ha	31		
10 - 15 ha	37	Alle landbouw- bedrijven	29
15 - 20 ha	42		
≥ 20 ha	46		

Bron: landbouwtellingformulieren 1965.

Bij deze benadering is voor het gebied het aantal opvolgers niet geheel voldoende om alle vrijkomende plaatsen te bezetten. Voor de bedrijven kleiner dan 7 ha is ogenschijnlijk een tekort aan opvolgers uit eigen kring. Deze bedrijven zijn echter veelal te klein voor een meewerkende zoon. Dit neemt niet weg dat er voor vele van deze bedrijven wel een opvolger zal zijn in de vorm van een inwonende zoon of schoonzoon welke thans een ander beroep uitoefent. Deze inwonende zoons namen bij overdracht dan het gehele bedrijf over. Verwacht mag worden dat de meesten hun huidige beroep aanhouden en het bedrijf je als nevenberoep voortzetten waardoor veel van deze bedrijven als C-bedrijf blijven voortbestaan. Zoals in hoofdstuk II § 3 is beschreven is dit in het jongste verleden al vaak gebeurd. Verder is op de bedrijven van 7-15 ha een

evenwichtstoestand in de opvolgingssituatie, terwijl op de grotere bedrijven meer zoons zijn dan daar zullen kunnen opvolgen. Voor het "teveel" aan zoons van de grotere bedrijven blijft de mogelijkheid bestaan vrijkomende kleinere bedrijven te bemachtigen. Waarschijnlijker is dat een deel van de "overtollige" zoons alsnog de landbouw zal verlaten. Hoewel het tegendeel te verwachten was, is het aantal potentiële opvolgers in het zuidelijke deelgebied iets kleiner dan in het noorden, in welk laatste gebied de bedrijven aanmerkelijk kleiner zijn.

Een andere benaderingswijze van de opvolgingsproblematiek beperkt zich tot de bedrijven van oudere bedrijfshoofden (50 jaar en ouder). Op deze bedrijven komt de kwestie van de bedrijfsopvolging c.q. beëindiging de komende 10 tot 15 jaar zeker aan de orde. Bovendien is alleen voor deze categorie boeren een enigszins betrouwbare aanwijzing te verwachten over wat er in werkelijkheid zal gaan gebeuren.

Tabel 26

BEDRIJFSOPVOLGING

	Aantal land- bouw- bedrijven	Aantal landbouwers van 50 jaar en ouder				Opp. cultuur- grond van de bedrijven in 1 zonder opvolge
		totaal	waarvan de bedrijfsopvolging			
			verzekerd is	niet ver- zekerd is	twijfelach- tig is	
1 - 5 ha	59	45	23	18	4	61
5 - 7 ha	135	82	39	32	11	183
7 - 10 ha	238	143	100	16	27	127
10 - 15 ha	157	99	68	11	20	129
15 - 20 ha	59	44	34	3	7	52
≥ 20 ha	41	28	19	1	8	29
Totaal	689	441	283	81	77	581
Noord	260	164	105	34	25	206
Zuid	429	277	178	47	52	375

Bron: landbouwtellingformulieren 1965 en streekkenners.

Volgens tabel 26 heeft bijna een vijfde (19%) van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder geen opvolger. Als al deze bedrijven geheel zullen verdwijnen betekent dit dat in de toekomst meer landbouwbedrijven zullen worden opgeheven dan de afgelopen vijf jaar het geval was. Dit laatste betrof immers in totaal maar 10 landbouwbedrijven, waarvan ook nog 2 door beroepsverandering.

Het aanzienlijke aantal bedrijven waarvan de opvolging twijfelachtig is bestaat geheel uit bedrijfshoofden met gezinnen met jonge kinderen (zoons < 15 jaar). Doordat men, mogelijk mede als gevolg van de inwoning, vaak op latere leeftijd trouwt (of trouwde) zijn er in dit gebied ook bij de oudere boeren nog veel "onvolgroeide" gezinnen. Bij deze bedrijven zijn er zeker ook wel een aantal waar geen opvolger komt, doch vele zijn grotere bedrijven waarvoor meestal wel een opvolger zal komen. Verder is het goed te bedenken dat voor een aantal grotere bedrijven waar geen eigen opvolger is nog wel gegadigden kunnen komen.

Afgezien van deze verwachtingen blijkt dat 81 van de 689 landbouwbedrijven geen opvolger hebben. Deze bedrijven hadden in mei 1965 bijna 600 ha cultuurgrond in gebruik ofwel 8% van de cultuurgrond van alle landbouwbedrijven. Het zijn voornamelijk kleinere bedrijven waar geen opvolgers zijn. Voor 40% van de kleinste bedrijfjes (1-7 ha) van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder blijkt geen opvolger te zijn, tegenover maar op 11% van die van 7-10 ha. Er blijkt dus toch nogal wat belangstelling voor laatstgenoemde groep kleinere bedrijven te bestaan. Verder zijn in het noordelijke deelgebied, waar de meeste kleinere bedrijven zijn, relatief meer oudere bedrijfshoofden (≥ 50 jaar) die geen opvolger hebben dan in het zuidelijke deel van het blok.

Over de aangewezen opvolgers zijn enkele gegevens bekend uit een door het L.E.I. in samenwerking met de Stichting O.L.M. tegelijk met de Landbouwtelling december 1965 uitgevoerde enquête. Deze gegevens zijn weergegeven in tabel 27 en worden daar vergeleken met de desbetreffende (tijdens de C.D.-bedrijfsregistratie via huis-aan-huis-enquête verkregen) cijfers van andere ruilverkavelingsgebieden.

Tabel 27

OPVOLGERS¹⁾

Ruilverkaveling		Percentage aangewezen opvolgers					
		in de leeftijd van			met als huidig beroep		
		< 20 jaar	20-30 jaar	≥ 30 jaar	meewerkend op het bedrijf	niet-agrarisch beroep	schoolgaand
Tubbergen	1965	18	41	41	77	13	11
Luttenberg	1964	20	38	42	89	4	7
Paaslo-Kerkbuurt	1965	23	49	28	90	3	7

1) Op landbouwbedrijven van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar.

In vergelijking met bijvoorbeeld "Paaslo-Kerkbuurt" is het aantal oudere opvolgers in "Tubbergen" vrij hoog. Ruim twee vijfde van alle aangewezen opvolgers is 30 jaar of ouder, een kwart is zelfs 35 jaar of ouder en 14% is ouder dan 40 jaar. Als gevolg van het ontbreken van werkgelegenheid op het eigen bedrijf zijn er op de kleinste bedrijven (< 7 ha) meer opvolgers met een niet-agrarisch beroep. Zoals eerder is opgemerkt is een aanzienlijk aantal bedrijfshoofden pas op latere leeftijd getrouwd. Dit is vrijwel zeker de oorzaak dat het percentage aangewezen opvolgers dat nog een of andere vorm van onderwijs volgt in "Tubbergen" hoger is dan in de vergeleken gebieden.

§ 3. R a m i n g v a n h e t a a n t a l O.- e n S.-k a n d i d a t e n
(b i j l a g e 45)

Op vele vooral kleinere bedrijven met oudere bedrijfshoofden is geen opvolger. Zeker van deze bedrijfshoofden kan verwacht worden dat zij bij een eventuele bedrijfsbeëindiging kennis nemen van de mogelijkheden van het

O.- en S.-fonds. Daarom is door het L.E.I. een raming gemaakt van het mogelijke aantal O.- en S.-kandidaten. Hierbij is aan de vijf z.g. "basisvoorwaarden" de voorwaarde van het ontbreken van een opvolger toegevoegd. Het inkomenscriterium van f. 8.000,- is hierbij op 10 ha gesteld, een wel grove indeling, doch gegevens ter nadere bepaling ontbreken. Deze indeling sluit echter goed aan op de praktijk, want alle aanvragers uit dat gebied hadden minder dan 10 ha cultuurgrond.

Volgens de raming voldeden in mei 1965 88 landbouwers, met te zamen 568 ha cultuurgrond, aan de voorwaarden van de O.- en S.-regeling voor oudere bedrijfshoofden. Tot medio juni 1966 hadden zich 19 personen uit het ruilverkavelingsgebied voor deze regeling aangemeld. Hiervan werden er 6 afgewezen en voor eveneens zes was de beëindiging reeds gerealiseerd, van wie 2 het bedrijf reeds voor mei 1965 beëindigd hadden. Het aantal aanvragers was dus maar 17 (ofwel 17%) van de geschatte 88 welke in aanmerking zouden kunnen komen. De belangstelling voor de O.- en S.-regeling is in dit gebied, evenals trouwens elders in Twente, dus maar matig. Een toenemende belangstelling blijft, hoewel niet direct te verwachten, echter steeds mogelijk.

Uit nadere gegevens van 17 aanvragers blijkt dat de helft 55 t/m 59 jaar was, de rest bestond uit vrijwel gelijke aantallen jongere en oudere kandidaten. Het grondgebruik varieerde van 2,8 tot 7,5 ha en was gemiddeld 5,3 ha cultuurgrond. Alle aanvragers waren landbouwers (16 A- en 1 B-bedrijf). Dit laatste leidt tot de veronderstelling dat van de geraamde 21 D-geregistreerden (met 67 ha cultuurgrond) weinig aanvragers zijn te verwachten. Voor de meesten van hen zal waarschijnlijk de minimumgrens van 2500 gulden inkomen uit de landbouw ook wel niet haalbaar zijn.

Voor de beëindigingsregeling II, waarvoor geen leeftijdsgrens is gesteld en de vergoeding bestaat uit tienmaal de pachtwaarde van de grond, was nog geen enkele aanvraag uit het gebied gekomen.

SAMENVATTING

1. Het gebied van de ruilverkaveling "Tubbergen" omvat vrijwel alleen het grootste, meest westelijke, deel van de gelijknamige gemeente. Deze gemeente had in 1960 nog een plattelandskarakter en er was weinig industriële werkgelegenheid. In verband met het feit, dat de gemeente Tubbergen in het kader van het streekplan Twente de functie van secundaire ontwikkelingskern is toegedacht is het evenwel de vraag of het plattelandskarakter van deze gemeente in de toekomst gehandhaafd zal blijven.
2. Het aantal inwoners van de gemeente Tubbergen is van 1947 tot 1965 met een kwart vermeerderd. Het groeitempo was daarmee iets lager dan in de provincie, waar de bevolking met een derde toenam. Naast het hoge geboortenoverschot was er in de gemeente ook steeds een vertrekoverschot, welk laatste echter na 1960 enigszins schijnt te verminderen.
3. De mannelijke beroepsbevolking vermeerderde in de periode 1947-1960 met 11%, de totale bevolking met 19%. Bijna de helft (45%) van de bevolking bestond in 1960 uit personen jonger dan 20 jaar. In verband hiermee is de toekomstige ontwikkeling van de woon- en werkgelegenheid in het gebied waarin Tubbergen ligt van veel belang.
4. De mannelijke agrarische beroepsbevolking is met bijna een derde verminderd (1947-1960) tot 36% van de totale bevolking. Dit als gevolg van de vermindering van het aantal meewerkende zoons en het aantal vreemde arbeidskrachten.
5. De niet-agrarische werkgelegenheid in Tubbergen is maar zeer weinig toegenomen (1947-1960). Het forensisme is, mede door de verminderde werkgelegenheid in de landbouw, aanzienlijk uitgebreid en omvatte in 1960 ruim een derde (35%) van de mannelijke beroepsbevolking.
6. De vermindering van het aantal grondgebruikers (≥ 1 ha) is in de gemeente niet alleen later op gang gekomen, maar was ook minder sterk dan in het landbouwgebied. Neemt men de periode 1947-1960 in beschouwing, dan begon voor Tubbergen deze vermindering pas na 1959 en bedroeg in totaal 3%. In het landbouwgebied begon echter het aantal grondgebruikers al na 1947 af te nemen, terwijl de totale vermindering 12% bedroeg.
7. Een zelfde beeld als de gemeente vertoont ook het ruilverkavelingsgebied; hier daalde het aantal grondgebruikers van 1960 tot 1965 eveneens met 3%. Het aantal landbouwbedrijven in het blok is de laatste vijf jaar echter met 7% verminderd. Met name is het aantal kleine bedrijven (1-7 ha) verminderd, terwijl hiertegenover een toename staat van die van 10-15 ha. De gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven is met een halve ha toegenomen tot 10 ha. Slechts 15% van de landbouwbedrijven is groter dan 15 ha, 57% heeft 7-15 ha grond. In het noordelijke deel van het gebied zijn de meeste kleine bedrijven.

De vermindering van het aantal landbouwbedrijven is voornamelijk het gevolg van de overgang naar een andere beroepsgroep door beroepsverandering of bedrijfsoverdracht aan een (schoon)zoon die het bedrijf als nevenberoep voortzet. Het aantal overige geregistreerden is ondanks de mutaties

gelijkgebleven. Een aantal bedrijven van C-geregistreerden heeft een zodanige omvang dat er voor een volwaardige arbeidskracht werk is. Het werk op deze bedrijven wordt meestal door een zoon en/of andere familieleden verricht.

De landbouwbedrijven die bij generatiewisseling betrokken waren, werden bijna alle overgedragen aan een zoon.

8. De landbouwbedrijven hebben gemiddeld 4 kavels van 2,50 ha groot. In het noordelijke deel van het blok zijn minder en grotere kavels.

Verreweg de meeste grond (88%) is eigendom van de gebruikers evenals ook de bedrijfsgebouwen (91%). Het meeste pachtland wordt behuist gepacht en er is maar weinig pacht van ouders.

De aandacht welke de veredelingsproductie in dit gebied heeft, blijkt uit de vele na de oorlog gebouwde varkensschuren en kippenhokken.

9. Ruim driekwart (77%) van de cultuurgrond is grasland. Na 1960 is 5% van de cultuurgrond omgezet van bouw- in grasland. Hieruit blijkt een duidelijk grotere belangstelling voor grasland dan voor bouwland. Algehele ontmenging zal echter, afgezien van de vraag of men wel een volledig graslandbedrijf zou willen hebben, mede in verband met de hooggelegen esgronden veelal wel niet mogelijk zijn. Het bouwplan van het bouwland is extensief, het grootste deel is graan, meest rogge.

10. Bij het rundvee ligt de nadruk op het melkvee, hoewel ook de vetweiderij niet onbelangrijk is. De melkveebezetting is de laatste vijf jaar toegenomen; op de landbouwbedrijven zijn thans gemiddeld 11 melkkoeien per bedrijf, dit is ruim twee meer dan in 1960.

11. De varkenshouderij neemt in het productiepatroon van de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied een belangrijke plaats in. Op 90% van de landbouwbedrijven worden varkens gehouden. Naar aantal bedrijven is de fokkerij belangrijker dan de mesterij. De varkenshouderij is de laatste jaren wat meer gespecialiseerd en in betekenis toegenomen. De specialisatie bestond uit een toeneming van het aantal bedrijven met of alleen mestvarkens, of alleen fokzeugen. Het aantal dieren per bedrijf is uitgebreid, vooral op bedrijven met alleen mesterij of fokkerij.

De kippenhouderij nam in betekenis af; het aantal bedrijven met leg-hennen, maar vooral het aantal dieren per bedrijf, is verminderd.

12. De arbeidsbezetting per bedrijf, alleen gelet op het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten, is enigszins afgenomen. De bewerkte oppervlakte per vaste mannelijke arbeidskracht nam toe met 2 ha tot 7,5 ha, het aantal melkkoeien met ruim twee tot 8,2 per man.

De vaste mannelijke arbeidskrachten in het blok bestaan voor twee derde uit bedrijfshoofden, voor ruim een vijfde uit meewerkende zoons en voor 9% uit inwonende mannelijke familieleden. Laatstgenoemde categorie is in verhouding met andere gebieden vrij omvangrijk. Vreemde arbeidskrachten komen nog slechts op enkele bedrijven voor.

13. De financiële uitkomsten van de bedrijven in het gebied kunnen op ongeveer hetzelfde niveau worden verondersteld als van de L.E.I.-bedrijven in deze streek. Laatstgenoemde bedrijven hadden de afgelopen 3 jaar gemiddeld een aanzienlijk negatief netto-overschot.

14. Door de vrij veel voorkomende "inwoning", waarbij het bedrijf vaak op naam van het oudste mannelijke familielid geregistreerd blijft, is de gemiddelde leeftijd van de landbouwers vrij hoog (55 jaar). Het merendeel van de boeren (64%) is ouder dan 50 jaar en een kwart is zelfs ouder dan 65 jaar. Het gebied is over het algemeen genomen vrij traditioneel ingesteld, wat mede verband houdt met de heersende verervingszede.
15. Het aantal opvolgers per 100 bedrijven (29) is niet geheel voldoende om alle openvallende plaatsen te bezetten. Dit geldt met name voor de kleine bedrijven (< 7 ha). Op de bedrijven van 15 ha en groter zijn daarentegen meer zoons dan er zullen kunnen opvolgen.

Van de 441 landbouwers van 50 jaar en ouder hebben er 81 geen opvolger, van wie 66 met 10 ha of minder grond. Van deze kleine bedrijven kan verwacht worden dat zij veelal zullen verdwijnen. Voor enkele van de grotere bedrijven zijn wel gegadigden te verwachten. De bedrijven met een opvolger kunnen in twee categorieën worden verdeeld, nl. de bedrijven waar de opvolger het bedrijf als A- of B-geregistreerde zal voortzetten en de bedrijven waar de opvolger het bedrijf als C-geregistreerde zal voortzetten. Verwacht mag nl. worden dat een aantal opvolgers met een niet-agrarisch hoofdberoep dit beroep na de bedrijfsoverneming zal blijven uitoefenen. Dit komt met name voor op de kleinere bedrijven. Voorts is van een aanzienlijk aantal bedrijven (77) de opvolging twijfelachtig. Door de vaak vrij hoge huwelijksleeftijd hebben vele bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder nog jonge kinderen (zoons < 15 jaar) waarvan de beroepskeuze nog niet vaststaat.
16. Het aantal aanvragers voor de saneringsregeling van landbouwbedrijven was in dit gebied nog vrij gering. Alle aanvragers waren landbouwers met minder dan 10 ha grond.

Bijlage 1

BEVOLKING SINDS 1910

	Aantal inwoners gemeente Tubbergen	Indexcijfers (1947=100)		
		gemeente Tubbergen	Overijssel	Nederland
1910	6689	55	61	62
1920	8022	66	69	72
1930	9520	78	82	83
1940	11219	92	92	93
1947	12209	100	100	100
1950	12874	105	106	106
1955	13862	114	113	112
1960	14589	119	125	119
1965	15394	126	133	127

Bron: C.B.S.

GEBOORTEN- EN VESTIGINGSOVERSCHOTTEN

	Gemeente Tubbergen	
	geboorten- overschot 1)	vestigings- overschot 2)
1911 - 1915	617	- 80
1916 - 1920	680	116
1921 - 1925	913	- 271
1926 - 1930	1030	- 164
1931 - 1935	1036	- 80
1936 - 1940	983	- 250
1941 - 1945	987	- 146
1946 - 1950	1221	- 407
1951 - 1955	1463	- 475
1956 - 1960	1552	- 753
1961	255	- 106
1962	306	- 147
1963	319	- 71

1) Levend geboren minus overleden.

2) Vestigingen minus vertrek.

Bron: C.B.S., Algemene volkstelling 1960.

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING

	Gemeente Tubbergen	
	aantal	indexcijfer (1947=100)
Mannelijke beroepsbevolking (a)	1947	3899
	1956	4194
	1960	4314
Dagforenzen	1947	587
	1960	1232
Overige forenzen	1947	33
	1960	279
Agrariërs	1947	2276
	1956	1787
	1960	1560
Agrariërs in % van a	1947	58
	1956	43
	1960	36
Dagforenzen in % van a	1947	15
	1960	29

Bronnen: C.B.S., Volks- en beroepstelling 1947;
 Algemene woningtelling 1956;
 Algemene volkstelling 1960.

Bijlage 4

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING NAAR BEDRIJFSTAK

	Gemeente Tubbergen			
	1947		1960	
	aantal	procenten	aantal	procenten
Landbouw	2276	58	1560	36
Delfstoffen	23	1	4	0
Industrie en ambacht	842	22	1165	27
Bouwnijverheid	232	6	799	19
Openbare nutsbedrijven	10	0	22	1
Handel, bank enz.	190	5	340	8
Vervoer	94	2	95	2
Dienstverlening	209	5	320 ¹⁾	7
Onbekend	23	1	9	0
Totaal	3899	100	4314	100

1) Waarvan 86 in militaire dienst.

Bron: C.B.S., Volks- en beroepstelling 1947
Algemene volkstelling 1960.

WOONFORENZEN

	Aantal woonforenzen 2)				
	totaal	in de landbouw	in de nijverheid	in de bouw- nijverheid	in overige bedrijfstakken
Wonend in Tubbergen, werkend in ¹⁾ :					
Almelo	899	9	593	156	141
Borne	43	-	28	11	4
Vriezenveen	46	4	18	16	8
Weerselo	21	-	4	10	7
Enschede	17	1	8	5	3
Hengelo	105	-	67	20	18
Oldenzaal	49	-	38	6	5
Ootmarsum	16	-	4	10	2
Alle woonforenzen	1232	14	771	251	196
Waarvan in aangrenzende gemeenten	1015	13	644	196	162

1) Gemeenten met ≥ 10 forenzen zijn met name genoemd.

2) Dagelijks naar de werkgemeente heen en weer reizende mannen.

Bron: C.B.S., Algemene volkstelling 1960.

Bijlage 6

WOONFORENZEN NAAR REISTIJD EN VERVOERMIDDEL

Aantal woonforenzen (mannen + vrouwen)		gemeente Tubbergen	1624
Percentage dat reist per:		Percentage met een reistijd van:	
trein	2	< 15 minuten	1
bus	23	15 - 30 minuten	15
personenauto	5	30 - 45 minuten	52
motor of scooter	3	45 - 60 minuten	15
bromfiets	15	60 - 90 minuten	16
rijwiel	52	90 - 120 minuten	1
overige	0		

- 44 -

1) Dagelijks naar de werkgemeente reizenden.

Bron: C.B.S., Algemene volkstelling 1960.

WERKFORENZEN

	Aantal werkforenzen 2)				overige bedrijfs- takken
	totaal	in de landbouw	in de nijverheid	in de bouw- nijverheid	
Werkend in Tubbergen, wonend in ¹⁾ :					
Almelo	32	-	16	5	11
Denekamp	11	1	3	5	2
Vriezenveen	11	1	4	4	2
Weerselo	10	-	4	4	2

Alle werkforenzen	89	3	42	19	25

Waarvan uit aangrenzende gemeenten	67	2	29	18	18

1) Gemeenten met ≥ 10 forenzen zijn met name genoemd.

2) Dagelijks uit een andere gemeente komend.

Bron: C.B.S., Algemene volkstelling 1960.

Tabel 8

GEREGISTREERDE TELPLICHTIGEN

		Aantal geregistreerden in de beroepsgroep										totaal	
		A		B		C		D		S			
		1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Zonder cultuurgrond													
< 1 ha		-	-	-	-	13	13	1	-	-	2	14	15
1 - 2 ha		-	-	-	-	90	93	15	21	-	1	107	115
2 - 3 ha		-	-	-	-	102	104	41	36	4	6	147	146
3 - 4 ha		8	8	1	1	56	52	27	25	2	1	94	87
4 - 5 ha		18	10	6	6	52	42	14	19	1	-	91	77
5 - 6 ha		33	25	14	9	21	31	7	10	-	1	75	76
6 - 7 ha		54	47	13	10	19	26	4	2	-	1	90	86
7 - 8 ha		88	69	13	9	8	11	1	1	-	-	110	90
8 - 9 ha		90	94	15	12	7	11	1	-	-	-	113	118
9 - 10 ha		66	62	12	10	5	3	-	1	-	-	83	75
10 - 11 ha		59	56	5	4	1	2	-	-	-	-	65	62
11 - 12 ha		30	37	-	-	3	4	-	-	1	-	34	42
12 - 13 ha		38	37	2	1	-	2	-	-	-	-	40	40
13 - 14 ha		26	26	1	-	1	2	-	-	-	-	28	28
14 - 15 ha		25	33	1	-	-	1	-	-	-	1	26	35
15 - 16 ha		18	22	-	1	1	-	-	-	-	-	19	23
16 - 17 ha		17	18	3	1	-	-	-	-	-	-	20	19
17 - 18 ha		15	10	-	-	-	1	-	-	-	-	15	11
18 - 19 ha		6	9	-	-	1	-	-	-	-	-	7	9
19 - 20 ha		6	9	-	1	-	-	-	-	-	-	8	10
20 - 21 ha		18	11	-	-	-	-	-	-	-	-	18	11
21 - 22 ha		3	4	-	1	-	-	-	-	-	1	3	6
22 - 23 ha		5	8	1	-	-	-	-	-	1	-	7	8
23 - 24 ha		3	5	-	-	-	-	-	-	-	-	3	5
24 - 25 ha		4	2	1	-	1	-	-	-	-	-	4	3
25 - 26 ha		3	4	-	1	-	-	-	-	-	-	4	4
26 - 27 ha		3	2	-	1	-	-	-	-	-	-	3	3
27 - 28 ha		1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
28 - 29 ha		1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	3
29 - 30 ha		2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3	2
30 - 31 ha		3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
31 - 32 ha		4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2
32 - 33 ha		-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
33 - 34 ha		-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Alle geregistreerden		647	621	91	68	380	399	111	115	11	15	1240	1218

Bron: Landbouwtellingen en formulieren 1960-1965

GEREGISTREERDEN NAAR DEELGEBIED

	Noord				Zuid				Totaal			
	totaal		waarvan in enclaves		totaal		waarvan in enclaves		totaal		waarvan in enclaves	
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Landbouwers A + B												
1 - 5 ha	38	29	1	1	42	30	2	1	80	59	3	2
5 - 7 ha	76	66	-	-	92	69	4	2	168	135	4	2
7 - 10 ha	108	109	-	-	139	129	-	-	247	238	-	-
10 - 15 ha	42	48	-	-	99	109	7	6	141	157	7	6
15 - 20 ha	11	6	-	-	56	53	3	4	67	59	3	4
20 - 25 ha	-	1	-	-	20	23	1	1	20	24	1	1
≥ 25 ha	1	1	-	-	14	16	-	1	15	17	-	1
Alle landbouwers	276	260	1	1	462	429	17	15	738	689	18	16
Overige geregistreerden												
Groep C:												
zonder cultuurgrond	4	5	-	-	9	8	2	1	13	13	2	1
< 1 ha	19	17	-	-	71	76	8	4	90	93	8	4
≥ 1 ha	85	99	1	1	192	194	11	14	277	293	12	15
totaal	108	121	1	1	272	278	21	19	380	399	22	20
Groep D:												
zonder cultuurgrond	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1	-
< 1 ha	1	5	-	-	14	16	1	-	15	21	1	-
≥ 1 ha	29	30	2	2	66	64	10	5	95	94	12	7
totaal	30	35	2	2	81	80	12	5	111	115	14	7
Groep S:												
zonder cultuurgrond	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-
< 1 ha	-	-	-	-	2	1	-	-	2	1	-	-
≥ 1 ha	2	2	-	-	7	10	1	1	9	12	1	1
totaal	2	2	-	-	9	13	1	1	11	15	1	1
Alle geregistreerden	416	418	4	4	824	800	51	40	1240	1218	55	44

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960-1965.

NEVENBEROEPEN VAN DE B- EN HOOFDBEROEPEN VAN DE C-CEREGISTREERDEN

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep									
	B		C							
			totaal		zonder cultuur- grond		< 1 ha		≥ 1 ha	
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Melkrijder	36	22	3	2	-	-	-	-	3	2
Melkmonsternemer	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Loonwerker	4	5	5	5	2	-	-	-	3	5
Landarbeider	-	1	4	3	-	-	-	-	4	3
Beerhouder	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Veehandelaar	9	6	12	17	1	2	2	2	9	13
Fourage/graan/meelhandel	4	3	11	12	2	3	1	2	8	7
Overige landbouw verwante beroepen	5	4	1	1	-	-	-	-	1	1
Grondwerker	5	4	62	56	-	1	7	11	55	44
Verzorgende beroepen	12	12	39	46	2	1	10	7	27	38
Bouwvakarbeider	1	-	54	69	1	5	19	20	34	44
Transportarbeider	-	-	23	19	3	-	2	4	18	15
Fabrieksarbeider	1	1	136	137	2	1	45	40	89	96
Besteller PTT	-	-	8	7	-	-	-	-	8	7
Overige niet-agrarische beroepen	7	5	22	25	-	-	4	7	18	18
Alle beroepen	91	68	380	399	13	13	90	93	277	293

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960-1965.

GEREGISTREERDEN IN GROEP D

Vroeger beroep	Aantal D-geregistreerden							
	totaal		zonder cultuurgrond		< 1 ha		≥ 1 ha	
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Landbouwer	45	49	-	-	6	9	39	40
Landarbeider	1	-	-	-	-	-	1	-
Grondwerker	11	17	1	-	-	1	10	16
Varken shandelaar	2	2	-	-	-	-	2	2
Verzorgende beroepen	5	4	-	-	-	-	5	4
PTT-besteller	4	3	-	-	-	1	4	2
Transportarbeider	2	2	-	-	1	1	1	1
Fabrieksarbeider	17	14	-	-	4	6	13	8
Bouwvakarbeider	14	13	-	-	1	1	13	12
Overige beroepen	4	2	-	-	2	-	2	2
Invaliden	6	9	-	-	1	2	5	7
Alle beroepen	111	115	1	-	15	21	95	94

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960-1965.

SPECIALE BEDRIJVEN

	Aantal geregistreerden							
	totaal		zonder cultuurgrond		< 1 ha		≥ 1 ha	
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Akkerbouwer	1	1	-	-	-	-	1	1
Tuinder/bloemist	1	3	-	-	1	1	-	2
Kalver- en varkensmester	2	1	-	-	1	-	1	1
Kuikenbroeder	1	3	-	1	-	-	1	2
Pluimveehouder	4	3	-	-	-	-	4	3
Weider	1	2	-	-	-	-	1	2
K.i.-vereniging	1	2	-	1	-	-	1	1
Alle beroepen	11	15	-	2	2	1	9	12

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960-1965.

DE GRONDGEBRUIKERS ≥ 1 HA EN DE CULTUURGROND (1910 - 1965)

	Aantal bedrijven					Percentage bedrijven in de grootteklasse					Oppervlakte cultuurgrond in ha	Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha	Indexcijfers (1947=100)		
	to-taal	in de grootteklasse				grootteklasse							aantal bedrijven	oppervlakte cultuurgrond	gemiddelde bedrijfsgrootte
		1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥20 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥20 ha						
Gemeente Tubbergen	1910	893	488	247	107	51	55	28	12	5	5657	6,3	62	51	83
	1930	1278	553	495	177	53	43	39	14	4	8579	6,7	88	78	88
	1947	1449	548	567	254	80	38	39	18	5	11009	7,6	100	100	100
	1950	1465	531	617	238	79	36	42	16	6	11150	7,6	101	101	100
	1955	1444	511	615	249	69	35	43	17	5	11045	7,6	100	100	100
	1959	1447	520	587	282	58	36	41	19	4	11089	7,7	100	101	101
	1965	1403	480	545	306	72	34	39	22	5	11188	8,0	97	102	105
Landbouwgebied Salland en Twente	1910	13464	7851	3214	1825	574	58	24	14	4	82133	6,1	80	63	79
	1930	15431	7144	4919	2651	717	46	32	17	5	107394	7,0	92	83	91
	1947	16799	7039	5333	3512	915	42	32	21	5	129814	7,7	100	100	100
	1950	16755	6782	5672	3452	849	40	34	21	5	129275	7,7	100	100	100
	1955	16186	6146	5764	3472	804	38	36	21	5	127964	7,9	96	99	103
	1959	15799	5774	5537	3708	780	37	35	23	5	127812	8,1	94	98	105
	1965	14794	4986	4962	3978	868	34	33	27	6	128639	8,7	88	99	113

- 51 -

Bronnen: Directie van de Landbouw (1910-1930), C.B.S. (1947-1965).

WIJZIGINGEN IN HET AANTAL GEREgistREERDEN (1960-1965)

	Aantal geregistreeerden							totaal
	in de beroepsgroep							
	A	B	A+B	C	D	S		
Geregistreerd in 1960	647	91	738	380	111	11	1240	
Sinds 1960 verdwenen	- 9	1	10	43	21	-	74	
	638	90	728	337	90	11	1166	
Overgegaan naar een andere beroepsgroep:								
naar groep A	.	15	.	4	-	-		
naar groep B	6	.	.	2	-	-		
naar groep C	22	11	33	.	17	2		
naar groep D	12	4	16	22	.	-		
naar groep S	1	-	1	2	-	.		
Waardoor er de beroepsgroep verlieten	- 41	30	50	30	17	2		
Waardoor er tot de beroepsgroep toetraden	+ 19	8	6	52	38	3		
	616	68	684	359	111	12	1166	
Sinds 1960 in de registratie opgenomen	+ 5	-	5	40	4	3	52	
Geregistreerd in 1965	621	68	689	399	115	15	1218	

Bron: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

VERDWENEN GEREGISTREERDEN (1960-1965)

	Aantal verdwenen geregistreerden						totaal
	in de beroepsgroep						
	A	B	C	D			
Aantal verdwenen geregistreerden: totaal	9	1	43	21	74		
Grootteklasse:							
zonder cultuurgrond	-	-	8	1	9		
< 1 ha	-	-	22	4	26		
1 - 5 ha	2	-	11	15	28		
5 - 7 ha	6	1	2	1	10		
7 -10 ha	1	-	-	-	1		
De reden van verdwijnen:							
geen vee meer	-	-	28	5	33		
gaan rusten	2	-	-	-	2		
O.- en S.-fonds	2	-	-	-	2		
overlijden	2	-	3	3	8		
grond laten liggen (afgestoken)	-	-	11	13	24		
bedrijfsverandering	1	1	-	-	2		
beroepsverandering	2	-	1	-	3		
Oppervlakte cultuurgrond	54,36	5,40	43,38	35,02	138,16		
Bestemming van deze grond:							
toegevoegd aan bestaande landbouwbedrijven	54,36	5,40	32,01	32,89	124,66		
verkocht aan niet-geregistreerden	-	-	2,85	-	2,85		
zelf gehouden	-	-	8,52	2,13	10,65		

Bron: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

NIEUW GEREГИSTREERDEN (1960-1965)

	Aantal nieuw-geregistreerden							totaal
	in de beroepsgroep							
	A	C	D	S				
Aantal nieuw-geregistreerden: totaal	5	40	4	3				52
Grootteklasse:								
zonder cultuurgrond								
< 1 ha	-	6	-	1				7
1 - 5 ha	-	19	1	-				20
5 - 7 ha	-	13	3	1				17
7 - 10 ha	-	1	-	1				2
10 - 15 ha	2	-	-	-				2
15 - 20 ha	3	-	-	-				3
	-	1	-	-				1
Reden van nieuwe registratie								
voor het houden van vee	-	24	-	1				25
voor tuinbouw	-	1	-	-				1
Afgesplitst van overgedaan eigen bedrijf	1	-	2	-				3
Afgesplitst van ouderlijk bedrijf	2	10	-	2				14
Afgesplitst van bedrijf van broer	-	1	-	-				1
Afgesplitst van bedrijf van vreemde	-	2	-	-				2
In het blok komen wonen	2	-	-	-				2
Verpachte grond zelf in gebruik genomen	-	1	-	-				1
Ontginning	-	-	1	-				1
Grond gekocht	-	1	1	-				2
Oppervlakte cultuurgrond	51,15	62,88	6,45	6,06				126,54

Bron: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

OVERGEDRAGEN BEDRIJVEN IN DE PERIODE 1960-1965

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep						totaal
	A	B	C	D	S		
Aantal overdrachten: totaal	113	14	55	10	1		193
Noord	51	3	13	3	-		70
Zuid	62	11	42	7	1		123
Grootteklasse 1965							
< 1 ha	-	-	5	3	-		8
1 - 5 ha	7	4	42	7	1		61
5 - 7 ha	22	4	7	-	-		33
7 - 10 ha	39	4	1	-	-		44
10 - 15 ha	32	1	-	-	-		33
15 - 20 ha	8	-	-	-	-		8
≥ 20 ha	5	1	-	-	-		6
De overneming had plaats door:							
weduwe na overlijden vorig bedrijfshoofd	20	3	2	9	-		34
zoon	81	10	33	-	-		124
schoonzoon	3	1	10	-	-		14
familielid	4	-	2	-	-		6
vreemde	5	-	8	1	1		15
De reden van overdracht vorig bedrijfshoofd							
gaan rusten	50	7	24	1	-		82
overlijden	60	7	27	9	-		103
beroepsverandering	1	-	-	-	1		2
overige redenen	2	-	4	-	-		6

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

OMVANG VAN HET GRONDVERKEER¹⁾ (1964-1965)

	Grondverkeer in ha											
	landbouwers A en B						groep C					
	1-5	5-7	7-10	10-15	15-20	20-25	≥ 25	totaal	groep C	groep D	groep S	totaal
Oppervlakte cultuurgrond van alle geregistreerden	231	811	1955	1902	1007	529	493	6928	1084	260	64	8336
Vergroting door:												
koop	-	-	7,30	-	-	11,75	-	19,05	15,97	-	0,52	35,54
pacht	-	1,00	1,80	5,27	-	-	-	8,07	5,88	-	1,80	15,75
pachtbeëindiging	-	5,25	0,50	7,60	0,50	-	2,55	16,40	-	-	-	16,40
ontginning overige gronden	-	0,55	1,67	1,33	-	1,67	-	5,22	1,64	0,20	0,45	7,51
onbekende oorzaak	1,00	-	0,25	-	-	-	-	1,25	0,80	-	2,51	4,56
Alle vergrotingen in ha	1,00	6,80	11,52	14,20	0,50	13,42	2,55	49,99	24,29	0,20	5,28	79,76
Aantal gevallen	1	5	10	10	1	8	1	36	13	1	5	55
Verkleiningen door:												
verkoop	0,40	2,87	1,35	2,70	7,45	-	-	14,77	9,45	6,61	-	30,83
verpachting	0,64	-	0,70	-	2,00	-	-	3,34	-	9,72	-	13,06
pachtbeëindiging	-	0,20	3,39	-	-	-	-	3,59	3,98	4,83	-	12,40
ruilverkaveling	-	1,26	0,80	-	-	-	-	2,06	-	-	-	2,06
wegaanleg/uitbreidingsplan	-	-	0,44	0,45	0,60	1,75	4,40	7,64	1,65	-	-	9,29
ruiling	-	-	0,20	-	-	4,85	-	5,05	-	-	-	5,05
minder in cultuur	-	-	-	-	-	-	-	-	1,50	-	0,45	1,95
Alle verkleiningen in ha	1,04	4,33	6,88	3,15	10,05	6,60	4,40	36,45	16,58	21,16	0,45	74,64
Aantal gevallen	2	7	9	3	4	3	2	30	16	9	1	56

1) Exclusief grondverkeer ≤ 10 are.

Bron: aantekeningen d.b.h. op het Landbouwtellingformulier.

VERKADELING 1959

	Bedrijfs- grootte	Aantal bedrijven	Oppervlak- te cul- tuurgrond	Totaal- aantal kavels	Gemiddeld aantal kavels per bedrijf	Gemidd. kavel- grootte in ha	Aantal bedrijven met kavels					
							1	2-4	5-9	10-14	15-19	≥ 20
Gemeente Tubbergen	1 - 5 ha	520	1425	1102	2,1	1,29	228	253	35	4	-	-
	5 - 7 ha	264	1579	904	3,4	1,75	65	139	49	9	1	1
	7 - 10 ha	323	2686	1264	3,9	2,13	60	163	81	14	5	-
	10 - 15 ha	184	2205	1022	5,6	2,16	17	73	67	18	9	-
	15 - 20 ha	98	1687	599	6,1	2,82	6	37	40	9	4	2
	≥ 20 ha	58	1507	538	9,3	2,80	5	12	17	9	8	7
Totaal		1447	11089	5429	3,8	2,04	381	677	289	63	27	10
Landbouwgebied Salland en Twente	1 - 5 ha	5774	15534	12330	2,1	1,26	2539	2828	387	19	1	-
	5 - 7 ha	2386	14125	7903	3,3	1,79	568	1251	506	55	4	2
	7 - 10 ha	3151	26316	12222	3,9	2,15	583	1562	857	134	15	-
	10 - 15 ha	2528	30474	11507	4,6	2,65	363	1146	815	167	30	7
	15 - 20 ha	1180	20173	5693	4,8	3,54	153	525	383	83	25	11
	≥ 20 ha	780	21190	4166	5,3	5,09	128	304	234	63	27	24
Totaal		15799	127812	53821	3,4	2,37	4334	7616	3182	521	102	44
Provincie Overijssel	1 - 5 ha	9358	25552	19588	2,1	1,30	4254	4480	595	28	1	-
	5 - 7 ha	3961	23459	12673	3,2	1,85	935	2176	773	68	7	2
	7 - 10 ha	3269	44012	19876	3,8	2,21	966	2679	1425	178	20	1
	10 - 15 ha	4378	52781	19214	4,4	2,75	671	1965	1454	241	39	8
	15 - 20 ha	2121	36271	9477	4,5	3,83	348	936	672	124	29	12
	≥ 20 ha	1828	50902	7851	4,3	6,48	453	743	468	100	36	28
Totaal		26915	232977	88679	3,3	2,63	7627	12979	5387	739	132	51

Bron: C.B.S. 1959.

VERKAVELING 1962

	Aantal bedrij- ven met gegevens	Aantal bedrijven met kavels															Totaal- aantal kavels	Gemidd.- tal kavels p. bedrijf	Gemidd. kavel- grootte in ha
		kavels																	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	≥15			
Landbouwers:																			
1 - 5 ha	57	21	17	9	4	1	3	1	1	-	-	-	-	-	-	-	136	2,4	1,64
5 - 7 ha	144	38	39	28	15	16	2	1	-	3	1	-	1	-	-	-	408	2,8	2,10
7 - 10 ha	255	42	67	61	22	23	19	4	7	6	2	1	1	-	-	-	857	3,4	2,45
10 - 15 ha	145	12	19	25	17	19	16	10	5	8	1	5	2	2	2	2	745	5,1	2,36
15 - 20 ha	66	3	8	9	8	8	5	4	7	2	-	3	4	2	-	3	412	6,2	2,76
20 - 25 ha	22	1	2	5	1	3	4	2	-	-	-	-	1	-	-	3	141	6,4	3,50
≥ 25 ha	16	-	3	1	1	2	1	1	-	-	3	2	1	-	-	1	115	7,2	4,03
Alle landbouwers	705	117	155	138	68	72	50	23	20	19	7	11	10	4	2	9	2814	4,0	2,50
Noord	266	63	85	61	23	12	12	5	2	-	-	1	2	-	-	-	726	2,7	3,01
Zuid	439	54	70	77	45	60	38	18	18	19	7	10	8	4	2	9	2088	4,8	2,32
Overige geregistreer-																			
den:																			
groep C < 1 ha	109	99	8	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	121	1,1	0,47
≥ 1 ha	287	130	89	30	14	10	9	1	2	1	1	-	-	-	-	-	600	2,1	1,63
totaal	396	229	97	32	14	10	9	1	2	1	1	-	-	-	-	-	721	1,8	1,43
groep D < 1 ha	18	17	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	1,1	0,51
≥ 1 ha	98	54	26	11	5	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	172	1,8	1,47
totaal	116	71	26	12	5	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	192	1,7	1,37
speciaal < 1 ha	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1,5	0,24
≥ 1 ha	10	7	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	1,5	2,89
totaal	12	8	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	1,5	2,45
Alle geregistreerden	1229	425	281	182	88	82	60	25	22	20	8	11	10	4	2	9	3745	3,0	2,24

Bron: C.D. 1962.

Bijlage 21

EIGENDOM EN PACHT

	Gemeente Tubbergen	Salland en Twente	Overijssel
Aantal bedrijven: totaal	1604	18297	30641
met de cultuurgrond in			
100% eigendom	1153	10481	15336
≥ 50% eigendom	225	3498	5759
> 50% pacht	57	1103	2699
100% pacht	169	3215	6847
Oppervlakte cultuurgrond in ha	11175	129016	234770
Waarvan percentage in eigendom	88	74	64
in pacht	12	26	36

Bron: C.B.S. 1959.

GEPACHTE GROND

	Oppervlakte pachtgrond in ha.	Percentage gepacht							
		van ouders	langer dan 1 jaar		korter dan 1 jaar	van eigenaren			in het buitenland wonend
			met bedrijfsgebouwen	zonder bedrijfsgebouwen		particulieren	in Nederland	rechtspersonen	
						agrariërs	overige	overige	
Gemeente Tubbergen	1364	3	70	29	1	46	44	4	6
Salland en Twente	33393	10	69	30	1	31	49	7	13
Overijssel	84058	16	62	38	0	38	37	16	9

Bron: C.B.S. 1959

Aantal hoofdbedrijfsgebouwen

1) Van bedrijfschouten met hoofdberoep landbouwer ≈ 1 ha.

Bron: C.B.S. 1961.

VEESTALLING EN BEDRIJFSVOERING

	Aantal landbouwbedrijven ≥ 1 ha							
	met bedrijfs- gebouwen	met melkveestal gebouwd voor 1940		met een loop- stal voor jongvee	waar de mest in de grupstal mechanisch geruimd wordt	met één of meer verplaats- bare weide- pompen	dat groen- voer pleegt in te kuilen	met groen- voer in te silo's)
		totaal	waarvan gemoder- niseerd					
Gemeente Tubbergen	1183	1011	772	12	9	151	615	376
Salland en Twente	11747	9785	6751	150	105	2297	7607	2942
Overijssel	20603	17167	12100	238	171	4411	14867	5160

Bron: C.B.S. 1961.

VARKENSSCHUREN EN KIPPENHOKKEN

	Aantal landbouwbedrijven ≥ 1 ha			
	met bedrijfs-gebouwen	met afzonderlijk na 1940 gebouwde varkensschuur voor 30 of meer mestvarkens	met kippenhokken voor	
			400 of meer legghennen per hok	2000 of meer slachtkuikens per hok
Gemeente Tubbergen	1183	256	117	6
Salland en Twente	11747	1451	771	34
Overijssel	20603	1924	997	62

Eron: C.B.S. 1961

UTILITEITSVORZIENINGEN

	Aantal bedrijven	Percentage aangesloten op			hiervan met	
		telefoon	elektri- citeits- net	waterlei- ding (incl. Nortonpomp)	openbare water- leiding	Norton- pomp
Gemeente Tubbergen	1618	23	99	54	46	8
Salland en Twente	18463	25	97	68	49	20
Overijssel	31035	25	96	75	59	16

Bron: C.B.S., Landbouwtelling 1960.

ONTWIKKELING VAN HET GRONDGEBRUIK

	Aantal bedrijven	Oppervlakte cultuurgrond	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
			bouw- land	gras- land	tuin- land
Gemeente Tubbergen	1947	11099	35	65	0
	1950	11217	30	70	0
	1955	11121	30	70	0
	1960	11239	28	72	0
	1965	11267	23	77	0
Landbouwgebied	1947	132084	39	61	0
Salland en Twente	1950	130891	29	71	0
	1955	129183	28	72	0
	1960	129700	26	74	0
	1965	128403	22	78	0

Bron: C.B.S.

GRONDGEBRUIK

	Aantal bedrij- ven met cultuurgrond		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Percentage cultuurgrond als		Percentage cultuurgrond in gebruik					
	1960	1965	1960	1965	bouwland		grasland		tuinland			
					1960	1965	1960	1965	1960	1965		
Landbouwers:												
1 - 5 ha	80	59	317	231	27	18	73	82	-	-	-	
5 - 7 ha	168	135	1010	811	27	20	73	80	-	-	-	
7 - 10 ha	247	238	2037	1955	27	21	73	79	0	-	-	
10 - 15 ha	141	157	1716	1902	28	23	72	77	-	-	-	
15 - 20 ha	67	59	1156	1007	29	25	71	75	-	-	-	
20 - 25 ha	20	24	446	529	31	26	69	74	-	-	-	
≥ 25 ha	15	17	422	493	28	28	72	72	-	-	-	
alle landbouwers	738	689	7104	6928	28	23	72	77	0	-	-	
Noord	276	260	2209	2140	26	21	74	79	-	-	-	
Zuid	462	429	4895	4788	29	24	71	76	0	-	-	
Overige grondgebruikers:												
groep C < 1 ha	90	93	51	51	17	10	83	88	0	2	2	
≥ 1 ha	277	293	878	1033	20	15	79	85	1	-	-	
totaal	367	386	929	1084	20	15	79	85	1	0	0	
groep D < 1 ha	15	21	9	14	23	7	77	93	-	-	-	
≥ 1 ha	95	94	235	246	19	13	81	87	-	-	-	
totaal	110	115	244	260	19	12	81	88	-	-	-	
groep S < 1 ha	12	1	1	1	13	-	-	-	87	100	-	
≥ 1 ha	9	12	46	63	46	46	52	51	2	3	3	
totaal	11	13	47	64	45	46	52	50	3	4	4	
Alle grondgebruikers	1226	1203	8324	8336	27	22	73	78	0	0	0	

Bron: Landbouwteilingformulieren 1960 en 1965.

ONTWENING

	Totaal aantal bedrij- ven	Aantal bedrijven waarvan de oppervlakte bouwland van 1960 tot 1965												gelijk- bleef
		verminderde						vermeerderde						
		to- taal	met		ha		to- taal	met		ha				
			< 0,50	0,50- 0,75	0,75- 1,00	1,00- 1,50		≥ 1,50	< 0,50	0,50- 0,75	0,75- 1,00	1,00- 1,50	≥ 1,50	
1 - 5 ha	56	45	25	9	6	5	-	3	-	-	-	-	8	
5 - 7 ha	133	100	45	19	16	18	2	24	19	2	-	3	9	
7 - 10 ha	235	195	63	40	34	40	18	34	24	6	1	1	6	
10 - 15 ha	154	105	31	18	10	24	22	33	16	6	2	4	16	
15 - 20 ha	58	43	14	5	6	7	11	12	5	4	-	-	3	
20 - 25 ha	24	17	3	2	3	3	6	5	1	1	1	1	2	
≥ 25 ha	17	7	2	1	-	2	2	7	-	1	-	2	3	
Totaal	677	512	183	94	75	99	61	118	68	20	4	11	47	
Noord	257	195	73	40	34	32	16	46	27	7	-	7	16	
Zuid	420	317	110	54	41	67	45	72	41	13	4	4	31	

1) In beide jaren dezelfde landbouwbedrijven; grootteklasseindeling 1965.

Bron: landbouwtellingformulieren.

BOUWLANDGEBRUIK

	Oppervlakte bouwland in ha	Percentage bouwland beteeld met									
		granen					hakvruchten			overige gewassen	
		to- taal	rogge	haver	meng- sels	overige granen	to- taal	hakvruchten			
								aard- appelen	voeder- bieten		
Landbouwers:											
1 - 5 ha	42	81	55	24	1	1	18	13	5	1	
5 - 7 ha	166	83	57	24	2	-	15	11	4	2	
7 - 10 ha	402	85	58	26	1	0	13	9	4	2	
10 - 15 ha	433	86	58	26	2	0	9	6	3	5	
15 - 20 ha	255	90	63	20	4	3	6	4	2	4	
20 - 25 ha	140	93	67	21	4	1	5	4	1	2	
≥ 25 ha	137	93	65	22	3	3	3	2	1	4	
alle landbouwers	1575	87	60	24	2	1	9	6	3	4	
Noord	441	85	51	31	3	0	12	9	3	3	
Zuid	1134	88	64	21	2	1	8	5	3	4	
Overige grondgebruikers:											
groep C < 1 ha	5	39	11	11	-	17	61	48	13	-	
≥ 1 ha	157	83	45	31	5	2	15	12	3	2	
totaal	162	82	44	30	5	3	16	13	3	2	
groep D < 1 ha	1	36	13	23	-	-	64	53	11	-	
≥ 1 ha	31	75	48	27	-	-	25	19	6	-	
totaal	32	74	47	27	-	-	26	20	6	-	
groep S ≥ 1 ha	29	78	32	12	-	34	22	22	-	-	
totaal	29	78	32	12	-	34	22	22	-	-	
Alle grondgebruikers	1798	86	58	24	3	10	11	8	3	3	

Bron: Landbouw tellingsformulieren 1965.

OMVANG VAN DE VARKENSHOUDERIJ ¹⁾

	Aantal bedrij- ven totaal	Percentage bedrijven met _____ bewerkingseenheden voor de varkenshouderij					
		gem.	< 100	100-200	200-300	300-400	400-600 600-1000
1 - 5 ha	59	19	46	25	7	3	-
5 - 7 ha	135	15	28	40	7	4	5
7 - 10 ha	238	8	18	40	17	8	6
10 - 15 ha	157	4	17	26	27	12	9
15 - 20 ha	59	8	17	36	24	15	-
≥ 20 ha	41	20	10	29	29	10	2
Totaal	689	10	22	35	18	8	5
Noord	260	10	25	34	13	8	7
Zuid	429	11	20	35	20	8	4
Bedrijven met:							
1 - 9 melkkoeien	285	15	34	35	9	4	2
10 - 14 melkkoeien	267	6	14	41	19	11	6
≥ 15 melkkoeien	137	9	11	23	32	13	9
Bedrijfshoofden:							
jonger dan 50 jaar	248	11	21	33	16	7	8
≥ 50 jaar: met opvolger	283	6	19	39	20	10	5
opvolging	77	9	27	26	23	12	3
onbekend	81	23	30	35	11	1	-
zonder opvolger							-

1) Op landbouwbedrijven.

Bron: L.E.I. uit Landbouwtellingformulieren 1965.

GRASLAND

	Oppervlakte grasland in ha	Percentage grasland	
		tijdelijk	blijvend
Landbouwers:			
1 - 5 ha	189	0	100
5 - 7 ha	645	0	100
7 - 10 ha	1553	1	99
10 - 15 ha	1469	1	99
15 - 20 ha	752	0	100
20 - 25 ha	389	0	100
≥ 25 ha	356	1	99
Alle landbouwers	5353	1	99
Noord	1700	0	100
Zuid	3653	1	99
Overige grondgebruikers:			
groep C < 1 ha	45	-	100
≥ 1 ha	876	0	100
totaal	921	0	100
groep D < 1 ha	13	3	97
≥ 1 ha	215	0	100
totaal	228	0	100
groep S ≥ 1 ha	32	-	100
totaal	32	-	100
Alle grondgebruikers	6534	0	100

Bron: Landbouwtellingformulieren 1965.

RUNDVEEHOUDERIJ

	Aantal bedrijven		Aantal melkkoeien per 100 ha		Per 100 melkkoeien		Bedrijven met mestkalveren		Bedrijven met overig mestvee	
	1960	1965	100 ha cultuurgrond	100 ha grasland	aantal kalveren	aantal pinken	aantal bedrijven	aantal per bedrijf	aantal bedrijven	aantal p. bedr.
Landbouwers:										
1 - 5 ha	80	59	103	121	37	26	2	91,5	13	1,8
5 - 7 ha	168	135	99	120	45	30	4	10,5	44	2,9
7 - 10 ha	247	238	98	119	44	34	9	16,0	116	2,7
10 - 15 ha	141	157	91	112	45	42	-	-	106	4,9
15 - 20 ha	67	59	83	99	44	48	6	17,2	47	6,4
20 - 25 ha	20	24	75	90	43	44	-	-	22	10,3
≥ 25 ha	15	17	65	77	47	52	-	-	17	13,5
Alle landbouwers	738	689	91	109	44	39	21	22,5	365	4,8
Noord	276	260	94	115	42	34	2	47,0	135	3,3
Zuid	462	429	89	107	45	41	19	19,9	230	5,6
Overige geregistreerden:										
groep C zonder cultuurgrond	13	13	-	-	-	-	1	42,0	1	2,0
< 1 ha	90	93	118	131	45	21	3	18,7	9	1,8
≥ 1 ha	277	293	80	83	46	44	6	3,0	80	4,8
totaal	380	399	82	85	46	42	10	11,6	90	4,4
groep D zonder cultuurgrond	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
< 1 ha	15	21	88	125	35	35	1	1,0	1	2,0
≥ 1 ha	95	94	68	69	46	60	1	1,0	14	4,8
totaal	111	115	69	72	45	58	2	1,0	15	4,6
groep S zonder cultuurgrond	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
< 1 ha	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	9	12	15	20	23	192	2	21,5	3	11,0
totaal	11	15	15	20	31	192	2	21,5	3	11,0
Alle geregistreerden	1240	1218	89	104	45	40	35	18,1	473	4,7

MELKPRODUCTIE

	1960	1962	1964
Aantal gecontroleerde koeien:			
Tubbergen	3128	2888	2866
Albergen	632	750	938
Reutum	330	297	352
Overijssel	117626	127827	132267
Gemiddelde melkopbrengst in kg:			
Tubbergen	4121	4219	4124
Albergen	3967	4236	4239
Reutum	3938	4036	3984
Overijssel	4253	4271	4246
Gemiddeld vetgehalte in %:			
Tubbergen	3,57	3,71	3,74
Albergen	3,65	3,72	3,79
Reutum	3,58	3,71	3,70
Overijssel	3,76	3,85	3,90

Bron: Jaarverslagen Stichting Centrale Melkcontroôle Dienst.

MESTVARKENS

	Aantal bedrijven met mestvarkens												Aantal be- drijven met mestvarkens	Gemidd. aantal mest- varkens per bedrijf met mestvarkens	
	1-9		10-19		20-29		30-49		50-99		≥ 100			1960	1965
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965			
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965		1960	1965
Landbouwers:															
1 - 5 ha	14	2	3	3	2	1	2	1	1	5	-	22	12	13,4	33,9
5 - 7 ha	10	5	3	3	7	5	5	12	7	5	1	33	35	29,4	48,4
7 - 10 ha	8	3	6	2	7	8	8	19	13	21	1	43	56	38,0	50,9
10 - 15 ha	2	4	6	2	4	3	4	4	5	11	2	23	31	39,3	67,1
15 - 20 ha	-	1	1	1	2	-	1	-	5	7	-	9	9	42,4	56,6
20 - 25 ha	-	1	1	1	-	-	1	2	-	1	-	2	5	26,0	36,0
≥ 25 ha	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	2	1	34,5	33,0
Alle landbouwers	34	16	20	12	22	17	23	39	31	50	4	134	149	32,1	52,0
Noord															
Zuid	14	6	10	4	10	9	9	17	13	20	1	57	65	29,4	56,4
	20	10	10	8	12	8	14	22	18	30	3	77	84	34,2	48,7
Landbouwers:															
1 - 5 ha	21	14	3	2	-	1	2	1	2	-	-	28	18	11,8	8,3
5 - 7 ha	57	22	11	6	3	2	2	8	-	1	-	73	39	7,5	14,8
7 - 10 ha	86	47	22	11	12	6	5	10	3	10	1	129	86	10,2	20,0
10 - 15 ha	51	42	8	8	5	5	7	4	2	3	-	73	62	11,2	13,0
15 - 20 ha	17	13	7	3	4	6	7	2	2	-	-	37	24	17,4	11,8
20 - 25 ha	9	7	-	-	2	1	1	-	-	2	-	12	10	11,3	16,8
≥ 25 ha	6	3	2	1	2	-	-	-	-	-	-	10	4	10,9	3,8
Alle landbouwers	247	148	53	31	28	21	24	25	9	16	1	362	243	10,8	15,3
Noord															
Zuid	90	48	14	11	5	7	8	13	5	10	1	123	90	10,8	20,1
	157	100	39	20	23	14	16	12	4	6	-	239	153	10,8	12,5
Groep C															
Groep D	118	60	17	29	7	13	12	22	9	10	1	164	136	12,2	19,9
Groep S	35	14	6	5	2	2	-	4	-	2	-	43	27	6,3	15,9
	1	1	-	-	-	1	1	-	-	1	1	3	3	47,0	35,0
Alle geregistreerden	435	239	96	77	59	54	60	90	49	79	7	706	558	15,0	26,4

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960 en 1965.

FOKZEUGEN

	Aantal bedrijven met fokzeugen														Aantal be- drijven met fokzeugen	Gemiddeld aantal fokzeugen per be- drijf met fokzeugen			
	1-4				5-9				10-14				15-19			20-29		1960	1965
	1960		1965		1960		1965		1960		1965		1960			1965			
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	
Landbouwers:																			
1 - 5 ha	12	11	7	4	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	20	18	3,8	4,8	
5 - 7 ha	26	10	23	22	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-	51	40	4,6	7,8	
7 - 10 ha	17	10	36	35	7	19	1	7	1	6	2	-	-	-	64	77	7,6	9,2	
10 - 15 ha	9	7	7	12	16	11	4	9	3	11	-	7	-	-	39	57	10,5	16,9	
15 - 20 ha	1	4	9	6	6	6	2	4	1	1	-	-	-	-	19	21	9,9	10,3	
20 - 25 ha	-	-	4	3	2	2	-	2	-	1	-	-	-	-	6	8	8,0	12,2	
≥ 25 ha	-	-	1	1	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-	2	5	8,5	12,2	
Alle landbouwers	65	42	87	83	35	49	7	24	5	20	2	8	-	-	201	226	7,3	10,8	
Noord																			
Landbouwers	32	18	35	32	9	16	1	6	2	5	1	3	-	-	80	80	6,3	9,7	
Zuid	33	24	52	51	26	33	6	18	3	15	1	5	-	-	121	146	7,9	11,4	
Landbouwers:																			
1 - 5 ha	26	10	2	6	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	28	18	2,5	5,2	
5 - 7 ha	36	18	32	16	5	3	-	1	-	1	-	-	-	-	73	39	4,8	5,8	
7 - 10 ha	46	11	59	39	20	20	4	10	-	4	-	2	-	-	129	86	6,3	9,9	
10 - 15 ha	17	10	28	18	24	16	2	14	1	4	1	-	-	-	73	62	8,4	10,6	
15 - 20 ha	9	4	10	8	11	8	7	3	-	1	-	-	-	-	37	24	9,1	9,6	
20 - 25 ha	2	-	5	4	4	4	-	2	1	-	-	-	-	-	12	10	9,2	11,2	
≥ 25 ha	5	1	2	1	2	-	1	2	-	-	-	-	-	-	10	4	7,3	11,0	
Alle landbouwers	141	54	138	92	66	53	14	32	2	10	1	2	-	-	362	243	6,5	9,1	
Noord																			
Landbouwers	53	23	45	39	21	12	3	15	-	1	1	-	-	-	123	90	6,3	8,3	
Zuid	88	31	93	53	45	41	11	17	2	9	-	2	-	-	239	153	6,6	9,6	
Groep C																			
Groep D	110	76	26	22	4	12	1	-	1	-	-	-	-	-	142	110	3,5	4,1	
Groep S	23	19	-	5	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	23	25	2,1	3,6	
Alle geregistreerden	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1,0	
Alle geregistreerden	339	192	251	202	105	114	22	57	8	30	3	10	-	-	728	605	6,0	8,6	

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960 en 1965.

LEGHENNEN

	Aantal bedrijven														Gem. aantal legghennen p. bedr. met legghennen				
	met.....legghennen																		
	totaal		geen		< 50		50-99		100-199		200-499		500-999			≥ 1000		met legghennen	
	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965		1960	1965	1960	1965
Landbouwers:																			
1 - 5 ha	80	59	9	17	16	25	24	13	19	3	11	1	1	-	-	71	42	110	51
5 - 7 ha	168	135	16	26	12	61	45	18	53	15	42	12	-	1	-	152	109	147	96
7 - 10 ha	247	238	13	52	8	78	44	40	104	32	68	22	7	9	3	234	186	188	159
10 - 15 ha	141	157	5	30	10	56	21	29	55	21	44	16	6	4	-	136	127	182	111
15 - 20 ha	67	59	2	6	3	28	19	8	25	7	17	8	1	1	-	65	53	170	131
20 - 25 ha	20	24	-	5	3	11	9	3	6	3	1	1	1	1	-	20	19	120	105
≥ 25 ha	15	17	2	3	3	6	4	6	5	1	1	1	-	-	-	13	14	100	76
Alle landbouwers	738	689	47	139	55	265	166	117	267	82	184	61	16	16	3	691	550	164	121
Noord																			
	276	260	19	63	16	89	50	45	109	32	77	23	4	4	1	4	257	197	171
Zuid																			
	462	429	28	76	39	176	116	72	158	50	107	38	12	12	2	5	434	353	161
Overige geregis- treerden:																			
groep C zonder																			
cultuurgr.	13	13	6	7	3	1	3	1	-	1	1	1	-	2	-	7	6	59	296
< 1 ha	90	93	29	56	28	33	23	2	10	2	-	-	-	-	-	61	37	58	28
≥ 1 ha	277	293	54	128	86	125	45	14	60	12	27	9	4	4	1	223	165	103	74
totaal	380	399	89	191	117	159	71	17	70	15	28	10	4	6	1	291	208	92	73
groep D zonder																			
cultuurgr.	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	80	-
< 1 ha	15	21	3	9	8	10	1	2	3	-	-	-	-	-	-	12	12	52	27
≥ 1 ha	95	94	20	40	26	36	32	9	13	6	4	3	-	-	-	75	54	71	58
totaal	111	115	23	49	34	46	34	11	16	6	4	3	-	-	-	88	66	69	52
groep S zonder																			
cultuurgr.	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1600
< 1 ha	2	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	25	-
≥ 1 ha	9	12	2	6	1	2	-	-	1	-	-	-	3	1	2	7	6	754	877
totaal	11	15	2	8	3	2	-	-	1	-	-	-	3	1	2	9	7	592	980
Alle geregis- treerden																			
	1240	1218	161	387	209	472	271	145	354	103	216	74	23	23	6	14	1079	831	141
																			110

ARBEIDSKRACHTEN 1960 EN 1965

		Aantal arbeidskrachten														totaal			
		mannen							vrouwen							mannen		vrouwen	
	Aantal bedrijven	vast		tijdelijk		meewerkende gezinsleden		vreemde arbeidskrachten		vast		meewerkende gezinsleden		vreemde arbeidskrachten		1960		1965	
		1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
		1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965	1960	1965
Landbouwers:																			
1 - 5 ha	80	59	100	65	-	-	-	2	-	23	23	23	23	-	-	107	76	141	120
5 - 7 ha	168	135	213	139	3	-	1	1	1	56	85	1	29	21	1	227	156	313	263
7 - 10 ha	247	238	364	314	3	2	3	3	3	97	179	1	55	43	4	378	339	531	567
10 - 15 ha	141	157	222	229	2	2	2	2	-	80	158	1	21	24	1	229	241	331	425
15 - 20 ha	67	59	117	95	7	2	1	1	1	43	57	4	8	7	-	126	103	181	168
20 - 25 ha	20	24	28	39	5	1	1	1	-	8	19	2	1	3	1	35	40	51	63
25 ha	15	17	24	31	6	4	2	1	3	7	20	-	2	1	-	35	36	44	57
alle landbouwers	738	689	1068	912	26	11	30	63	13	314	541	9	131	120	6	1137	991	1592	1663
Noord	276	260	400	340	4	2	13	30	2	114	190	2	1	67	1	419	372	602	617
Zuid	462	429	668	572	22	9	17	33	11	200	351	7	4	64	1	718	619	990	1046
Overige geregistreerden																			
groep C zonder cultuurgrond	13	13	9	1	1	-	2	12	-	1	1	-	-	4	-	12	13	13	18
< 1 ha	90	93	74	10	-	-	16	81	-	9	6	-	9	29	-	90	91	108	126
≥ 1 ha	277	293	273	100	2	3	33	241	-	77	107	1	1	102	-	308	344	416	554
totaal	380	399	356	111	3	3	51	334	-	87	114	1	1	135	-	410	448	537	698
groep D zonder cultuurgrond	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
< 1 ha	15	21	10	3	-	-	-	15	-	3	3	-	2	8	-	10	19	15	30
≥ 1 ha	95	94	79	64	1	-	20	50	1	32	23	-	5	36	-	101	115	138	174
totaal	111	115	89	67	1	-	20	65	1	36	26	-	7	44	-	111	134	154	204
groep S zonder cultuurgrond	-	2	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
< 1 ha	2	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	1
≥ 1 ha	9	12	9	11	1	1	-	3	2	1	6	-	-	3	-	12	15	13	24
totaal	11	15	11	13	1	1	-	4	2	1	6	-	-	3	-	14	18	15	27
Alle geregistreerden	1240	1218	1524	1103	31	15	101	466	16	438	687	10	6	177	302	1672	1591	2298	2592

Bron: Landbouwtellingformulieren 1960 en 1965.

ARBEIDSKRACHTEN 1965

		Aantal arbeidskrachten																Totaal mannen + vrou- wen																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
		mannen								vrouwen																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																										
		vast				tijdelijk				vast				tijdelijk																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																						
		bedr. hoofd	echt- ge- noot	zoon	overige gezin- leden	vreem- den	bedr. hoofd	echt- ge- noot	zoon	overige gezin- leden	vreem- den	bedr. hoofd	echt- ge- noot	zoon	overige gezin- leden	vreem- den	bedr. hoofd		echt- ge- noot	zoon	overige gezin- leden	vreem- den																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
Landbouwers:																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																				</

Bijlage 41

WERKPAARDEN

	Aantal bedrijven		Gemiddeld aantal werkpaarden per bedrijf met werkpaarden
	totaal	met werk- paarden	
Landbouwers:			
1 - 5 ha	59	35	1,0
5 - 7 ha	135	110	1,0
7 - 10 ha	238	185	1,0
10 - 15 ha	157	114	1,0
15 - 20 ha	59	36	1,4
20 - 25 ha	24	15	1,4
≥ 25 ha	17	6	1,2
Alle landbouwers	689	501	1,1
Noord			
	260	192	1,0
Zuid			
	429	309	1,1
Overige geregistreerden:			
groep C zonder cultuurgrond	13	-	-
< 1 ha	93	-	-
≥ 1 ha	293	85	1,1
totaal	399	85	1,1
groep D < 1 ha			
	21	-	-
≥ 1 ha	94	24	1,0
totaal	115	24	1,0
groep S zonder cultuurgrond			
	2	-	-
< 1 ha	1	-	-
≥ 1 ha	12	1	1,0
totaal	15	1	1,0
Alle geregistreerden	1218	611	1,1

BEDRIJFSUITKOMSTEN

	Deelnemers L.E.I.- boekhouding, gemengde bedrijven Oost Overijssel 1)		Landbouwers in het ruil- verkevelingsgebied Tubbergen 2)	
	7-10 ha	10-15 ha	7-10 ha	10-15 ha
Aantal bedrijven	17	13	238	157
Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha	8,38	11,97	8,22	12,11
Percentage bouwland	24	21	21	23
Percentage grasland	76	79	79	77
Gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf	9,7	13,3	9,7	13,6
Gemiddeld aantal mestvarkens per bedrijf	19,8	16,0	19,2	18,4
Gemiddeld aantal fokzeugen per bedrijf	7,3	9,2	6,5	10,3
Gemiddeld aantal leghennen per bedrijf	232	175	124	90
Aantal volwaardige arbeidskrachten per bedrijf	1,7	1,9	1,3	1,5
Aantal bewerkingseenheden per bedrijf	1305	1638	-	-
Opbrengst per f. 100,- kosten	88	91	-	-
Arbeidsinkomen per bedrijf	9250	10725	-	-
Arbeidsinkomen van de ondernemer	3325	3800	-	-
Netto-overschot per ha	- 564	- 327	-	-

1) Bron: L.E.I. (gemiddelde over de boekjaren 1962/63, 1963/64 en 1964/65).

2) Bron: Landbouwtellingformulieren 1965.

3) Vaste mannelijke arbeidskrachten volgens de landbouwtellingformulieren.

LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijfshoofden in de leeftijdsklasse van							Gemiddelde leeftijd in jaren
		Aantal bedrijfshoofden in de leeftijdsklasse van							
		< 35 jaar	35-44 jaar	45-49 jaar	50-54 jaar	55-64 jaar	> 65 jaar		
Landbouwers:									
1 - 5 ha	59	3	6	5	6	18	21	59	
5 - 7 ha	135	7	31	15	19	33	30	54	
7 - 10 ha	238	16	51	28	33	46	64	54	
10 - 15 ha	157	13	28	17	25	40	34	54	
15 - 20 ha	59	2	8	5	5	19	20	59	
20 - 25 ha	24	2	3	3	4	8	4	54	
≥ 25 ha	17	1	2	2	2	6	4	55	
Alle landbouwers	689	44	129	75	94	170	177	55	
Noord	260	18	48	30	35	65	64	54	
Zuid	429	26	81	45	59	105	113	55	
Overige geregistreerden:									
groep C zonder cultuurgrond	13	1	4	2	3	3	-	47	
< 1 ha	93	6	31	20	17	19	-	47	
≥ 1 ha	293	33	70	42	47	81	20	49	
totaal	399	40	105	64	67	103	20	49	
groep D < 1 ha	21	-	-	1	1	1	18	71	
≥ 1 ha	94	-	1	3	4	17	69	68	
totaal	115	-	1	4	5	18	87	68	
groep S zonder cultuurgrond	2	-	2	-	-	-	-	42	
< 1 ha	1	-	-	-	-	1	-	57	
≥ 1 ha	12	2	4	2	4	-	-	44	
totaal	15	2	6	2	4	1	-	44	
Alle geregistreerden	1218	86	241	145	170	292	284	54	

Bron: Landbouwtellingformulieren 1965.

LANDBOUWONDERWIJS

	aantal	In de landbouw werkende mannen			
		percentage met land- en tuinbouwonderwijs		percentage zonder land- of tuinbouw- onderwijs	
		hoger of middelbaar	lager	overig	
Bedrijfshoofden					
gemeente Tubbergen	1347	3	17	20	60
Salland en Twente	14513	5	12	28	55
Overijssel	24953	5	13	28	54
Nederland	220342	7	17	30	46
Meewerkende zoons					
gemeente Tubbergen	502	9	40	12	39
Salland en Twente	5168	12	35	22	31
Overijssel	8232	13	35	20	32
Nederland	62648	11	43	17	29
Vreemde arbeidskrachten					
gemeente Tubbergen	42	7	5	10	78
Salland en Twente	956	5	17	19	59
Overijssel	1992	4	14	16	66
Nederland	61896	3	10	13	74

Bron: C.B.S. 1962

AMING VAN HET AANTAL KANDIDATEN VOOR BEDRIJFSBEEÏNDIGING VIA HET O.- EN S.-FONDS

Aantal geregistreerde telplichtigen in 1965									
	totaal	waarvan met cultuurgrond in gebruik							
		totaal	waarvan 50 jaar of ouder						
			totaal	waarvan met hoofdberoep in de land- of tuinbouw					
				totaal	waarvan met een inkomen van < f. 8000,- (schatting)				
					totaal	waarvan sedert 1960 onafgebroken een land- of tuinbouwbedrijf hebben uitgeoefend			
						totaal	waarvan de bedrijfsoppervlakte sedert 1960 niet verkleind is, tenzij onvrijwillig		
							totaal	waarvan zonder aangewezenen opvolger	
								totaal	oppervlakte van betrokkenen in ha
landbouwers									
- 5 ha	59	59	45	45	45	39	37	15	48,11
- 7 ha	135	135	82	82	82	74	72	35	207,19
- 10 ha	238	238	143	143	143	132	130	38	312,28
- 15 ha	157	157	99	99	-	-	-	-	-
- 20 ha	59	59	44	44	-	-	-	-	-
- 25 ha	24	24	16	16	-	-	-	-	-
≥ 25 ha	17	17	12	12	-	-	-	-	-
de landbouwers	689	689	441	441	270	245	239	88	567,58
geregistreerden									
ep C	399	384	184	-	-	-	-	-	-
ep D	115	115	110	47	47	40	26	21	67,33
ep S	15	13	5	5	-	-	-	-	-
de geregistreerden	1218	1203	740	493	317	285	265	109	634,91
rd	418	413	249	184	151	134	126	48	277,67
d	800	790	491	309	166	151	139	61	357,24

In de reeks Verslagen van het Landbouw-Economisch Instituut zijn op dit gebied reeds verschenen of verschijnen binnenkort:

Verslag No.	60	Slangenborg. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in het Groninger landschap Westervolde, januari 1964.
Verslag No.	63	Mierlo. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Eindhoven en Helmond, januari 1964.
Verslag No.	70	Sleenerstroom. Een sociaal- en bedrijfseconomisch onderzoek in het ruilverkavelingsgebied ten westen van Emmen, april 1964.
Verslag No.	74	Vries. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het noorden van Drenthe, april 1964.
Verslag No.	78	Rijsbergen. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten zuiden van Breda, mei 1964.
Verslag No.	86	Genemuiden. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsblok aan het Zwarte Water, juni 1964.
Verslag No.	91	Bergen. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsblok in Noord-Limburg, juli 1964.
Verslag No.	101	Zuiddorpe-Clinge. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in de grensstreek van oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen, september 1964.
Verslag No.	102	Oukoop-Kortrijk. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsblok in het Utrechtse weidegebied, september 1964.
Verslag No.	103	Budel-Strijper Aa. Sociaal-economische schets van twee ruilverkavelingsgebieden in de Brabantse Kempen, november 1964.
Verslag No.	108	Luttenberg. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in Salland, januari 1965.
Verslag No.	109	Meeden-Scheemda. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het Oud-Oldambt, januari 1965.
Verslag No.	110	Ooststellingwerf. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het zuiden van de Friese Wouden, januari 1965.
Verslag No.	120	Lieshout. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten noordwesten van Helmond, februari 1965.
Verslag No.	121	Land van Swentibold. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in Zuid-Limburg, maart 1965.
Verslag No.	122	Houtse Polders. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten noorden van Breda, maart 1965.
Verslag No.	127	Woldendorp. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het noordoosten van de provincie Groningen, april 1965.

Verslag No.	133	Echt. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in Midden-Limburg, april 1965.
Verslag No.	141	Heerde. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied op de oostelijke Veluwe, augustus 1965.
Verslag No.	142	Rolde. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in Drenthe, november 1965.
Verslag No.	143	Anloo. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied op de Hondsrug, december 1965.
Verslag No.	146	Westerbork. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in Midden-Drenthe, december 1965.
Verslag No.	148	Bavel. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten zuidwesten van Breda, januari 1966.
Verslag No.	150	Paaslo-Kerkbuurt. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in de kop van Overijssel, januari 1966.
Verslag No.	153	De Poel. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied op Zuid-Beveland, februari 1966.
Verslag No.	154	Overloon. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het oosten van Noord-Brabant, april 1966.
Verslag No.	160	Bevermeer. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten oosten van Zevenaar, mei 1966.
Verslag No.	164	Bakel. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten noordoosten van Helmond, juni 1966.
Verslag No.	166	Rijens Broek. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten westen van Tilburg, juli 1966.
Verslag No.	168	Tubbergen. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in Twente, juli 1966.

VOLLEDIGE LIJST VAN AKTUELE L.E.I.-PUBLIKATIES
OP AANVRAAG GRATIS VERKRIJGBAAR